

ПЛУТАРХ

АНТОНИЙ*

1. Дядо на Антоний бил ораторът Антоний, когото убил Марий като привърженик на Сула. Баща му Антоний, с прозвище Критски, не се отличил особено с политическите си дела, нито се прославил, но иначе бил справедлив и честен човек, а също и много щедър, както се разбира от следния случай. Не притежавал особено богатство и затова жена му не позволявала да проявява щедростта си. Веднъж отишъл при него един приятел да му иска пари, но той нямал. Наредил на прислужника да напълни сребърен съд с вода и да го поднесе. Робът донесъл и той намокрил бузи, уж че ще се бръсне. Отпратил роба с някаква друга поръчка и дал съда на своя приятел да си послужи с него. После жена му, разсърдена претърсила цялата къща за тоя съд. Като разбрал, че ще изпитва подред всички роби, признал си и поискал прошка.

2. Жена му Юлия произликала от Цезаровата фамилия. Тя съперничела на най-скромните и добродетелни римлянки по онова време. След смъртта на мъжа си се омъжила повторно за Корнелий Лентул и сама възпитала своя син Антоний. Лентул бил убит от Цицерон като съучастник в заговора на Катилина. Вероятно тя вдъхнала на Антоний силната омраза към Цицерон. Антоний впрочем твърди, че предали тялото на Лентул на семейството му чак след като неговата майка се обърнала с молба към жената на Цицерон. Но това явно е лъжа, защото никой от наказаните тогава не бил лишен от погребение.

Изключително красив като юноша, Антоний се сприятелил с Курион и тази дружба се отразила пагубно върху Антоний. Съвсем невъздържан в удоволствията, Курион лека-полека го подчинил на влиянието си и го научил да пие, да ходи по леки жени, да обича разкоша и безразсъдно да харчи. Тъй легнал на плещите му дълг 250 таланта, съвсем несъответен за неговата възраст. Когато бащата на Курион научил, че синът му станал поръчител за цялата сума, изгонил Антоний от къщата си. След това известно време бил свързан с компанията на Клодий, най-дръзкия и безскрупулен политик по онова време, който се бъркал навсякъде и създавал хаос. Бързо се преситил с неговата лудост, а и уплашен от противниците на Клодий, избягал от Италия в Гърция. Там калявал и упражнявал тялото си за бъдещите военни дела, а също и речта си. Възприел така наречения азиански стил, който бил модерен по онова време и отговарял на неговия надут и наперен характер, на живота му, пълен със суетни хвалби и безмерни амбиции.

3. Бившият консул Габиний, на път по море за Сирия, го увещавал да се включи в похода. Антоний отвърнал, че би тръгнал, но не като обикновен войник. Габиний го назначил началник на конницата и той тръгнал с него. Най-напред го пратил срещу Аристокбул, който бунтувал юдеите. Антоний лично се покатерил на най-високото укрепление и прогонил Арнстокбул въвн от всички останали укрепления. След това завързал битка и разбил с

* **Превод от старогръцки: Богдан Богданов**, в: Плутарх. *Успоредни животописи*. С.: "Народна култура" (Библиотека Хермес), 1981, с. 254-311. (Първо издание в: Плутарх. *Избрани животописи*, С., 1969.)

малкия си отред неговата многобройна сила. Избил всички с малки изключения. А самия Аристокъл и сина му заловил живи.

Когато Птолемей предложил на Габиний срещу 10 000 таланта да нападнат заедно Египет, за да възстанови правата си на трона, повечето военачалници се противели. До известна степен и самият Габиний се боял от тази война, макар десетте хиляди таланта да го съблазнявали. Антоний, жаден за велики дела и от желание да послужи на Птолемей, успял да предума Габиний да приемат похода срещу Египет.

От всичко най-много ги плашел пътят към Пелузий - той минавал през силно песъчливи и безводни места покрай Промоина и Сербонидските блата, които египтяните наричат Въздишките на Тифон, те, изглежда, се стекли по подводен път от Червено море, което е отделено от Средиземно море с тънък провлак. Пратен с конницата, Антоний заел не само теснината, но превзел и Пелузий, един голям град. Овладейл гарнизона в него и освободил пътя на войската, като събудил с това надежди за сигурна победа. И враговете имали полза от неговата честолюбива натура. Щом влязъл в града, Птолемей, воден от гняв и омраза, искал да избие египтяните. Но Антоний се възпротивил и му попречил. В битки, в големи и чести сражения той показал много дела на храброст и предвидливост на вожд, но особено се отличил, когато веднъж обградил една войска и я нападнал в гръб, но предоставил победата на тези, които се биели фронтално. Така че заслужил отдадените му почести и награди. Особено добро впечатление направило на всички хуманното му отношение към Архелай. Те били близки приятели, свързани със законите на гостоприемството. Но по необходимост Антоний воювал срещу него. Когато бил убит, Антоний издирил тялото му, наредил го царски и тържествено го погребал. За тези свои дела се ползувал с популярност сред александрийците, а войниците, с които воювал, се отнасяли към него с дълбока почит.

4. И на лицето му била изписана тази достойна щедрост: красива брада, широко чело и орлов нос. Във външния му вид имало нещо мъжествено, напомнящо начина, по който художниците и скулпторите изобразяват Херакъл. Имало и предание, че Антониевци произлизат от Херакъл чрез Антон, син на Херакъл. Това предание като че ли доказвал, така говорят, с вида и облеклото си. Винаги когато се явявал пред много хора, препасвал туниката си ниско, чак на бедрата, препасвал меч и намятал грубо войнишко наметало. Дори и с тия си качества, с които дразнел — самохвалството, подигравчийството и запиванията си, с това, че сядал редом, когато човек е възлегнал да се храни, и ядял прав на войнишката трапеза, дори с тях той печелел благоволенieto и обичта на войниците. Бил приятен и в любовните дела, но ги използвал, за да привлече хора, помагал на влюбените и не се сърдел, когато си правели шеги с неговите похождения.

Бил щедър. С широка ръка дарявал войниците и приятелите си и това сложило блестящо начало на неговата влиятелност, а когато се издигнал, уголемило силата му, която иначе страдала от безбройните му грешки. Ще приведа и един пример за неговата щедрост. Наредил да се дадат на някакъв приятел 250 000 денария. На латински това се казва *decies*. Икономът му се учудил, че дава такава голяма сума, и за да му покаже колко е голяма, оставил парите да ги види, Антоний минал и политал какви са тия пари. Икономът отвърнал, че това са парите, които наредил да даде на приятеля му. Антоний схванал лошото намерение и рекъл: «А аз мислех, че *decies* са много повече. Това нищо не е. Прибави още толкова.»

5. Но това станало по-късно. Когато в Рим започнали вътрешни смутове, оптиматите се събрали около Помпей, който бил тогава в града, а популарите повикали Цезар, който воювал в Галия. Приятелят на Антоний Курион започнал да поддържа Цезар и привлякъл и Антоний. И понеже като добър оратор имал влияние сред народа, а освен това харчел щедро от парите, които давал Цезар, успял да направи Антоний народен трибун и жрец в колегия на авгурите, които гадаят по полета на птиците. Щом встъпил в длъжност, Антоний направил много за политическата кариера на Цезар. Най-напред, когато консулт Марцел се готвел да предаде на Помпей събраните вече войници, а също да позволи да събере и други, Антоний му попречил. Внесъл предложение готовата войска да отплува за Сирия в помощ на Бибул, който воювал с партите, а войниците, събрани от Помпей, да не останат при него. Втори път, когато сенаторите не искали да приемат и не позволявали да се прочете посланието на Цезар до сената, той се наложил с властта си, прочел го и мнозина променили своето становище, разбрали, че исканията на Цезар са изложени в посланието, са справедливи и умерени. Накрая, когато се поставяли двата въпроса в сената — единият — дали Помпей да разпусне войската другият — дали Цезар да стори това, и когато се оказало, че повечето са за това, Цезар да разпусне войската си, а само малцина за това, Помпей да разпусне своята, Антоний станал и попитал дали няма да е най-добре и Помпей и Цезар да сложат оръжие и да разпуснат войските си. Това предложение всички приели единодушно и с хвалби за Антоний настоявали да се гласува. Понеже консулите не били съгласни, приятелите на Цезар направили нови предложения, които изглеждали приемливи. Но Катон се противопоставил и консулт Лентул изгонил Антоний от сената. Вън той проквел консулите с много клетви, преоблякъл се като роб, наел с Квинт Касий кола и двамата избягали при Цезар. Щом пристигнали при него викнали: няма вече никакъв ред в римската държава, дори народните трибуни нямат свобода на словото и всеки, който говори в защита на справедливостта, бива преследван и се излага на опасност.

6. След това Цезар нахлул в Италия с войската си. Затова Цицерон във «Филипики» пише, че причина за Троянската война била Елена, а за гражданската Антоний. Това е добре казано, но е невярно. Защото Цезар съвсем не бил толкова лекомислен, че от гняв да загуби разсъдък, и без да е взел отдавна решение, да започне война с родината си така случайно само затова, че видял облечените като роби бегълци Антоний и Касий, дошли при него на наета кола. В това той намерил само удобен повод за войната, която отдавна искал да започне. И той страдал като Александър и като Кир още по-рано от страстта за вечна власт над всички хора и от неутолимото желание да бъде пръв и най-могъщ. А това можело да се постигне само с разгромяването на Помпей. Така Цезар се придвижил, завладял Рим и изгонил Помпей от Италия. Решил най-напред да унищожи войските на Помпей в Испания, след това да подготви флота и да тръгне срещу него. Оставил в Рим претора Лепид, а на Антоний, народен трибун тогава, оставил войската и Италия. На една част от войниците Антоний веднага станал любимец, защото участвувал в ученията, прекарвал времето си с тях и ги обсипвал с подаръци, доколкото му позволявали средствата. Но имало и такива, които го намразили. Лекомислено нехаел, когато трябвало да защити някой онеправдан, невъздържано избухвал, когато говорели с него и увеличал жени в прелюбодеяние. Изобщо Цезаровата власт изглеждала тирания не толкова заради самия него, колкото заради приятелите му,

които го компрометирали. И това особено важи за Антоний, комуто голямата власт давала възможност и за големи грешки.

7. Въпреки това, когато се върнал от Испания, Цезар не обърнал внимание на обвиненията срещу него и не сбъркал, защото във военно време Антоний се показвал енергичен и смел военачалник и Цезар имал полза от него. Когато например с малка част от войската си от Брундизий преплувал Йонийско море, пратил назад корабите на Габиний и Антоний, за да натоварят войските и да ги доведат бързо в Македония. Поради зимата плуването било трудно, Габиний се побоял и решил да преведе войската пеш по дълъг път. А Антоний, загрижен за Цезар, изложен на опасност сред толкова много неприятелска войска, най-напред отблъснал Либон, който блокирал входа на пристанището, като обсадил триерите му с голям брой леки съдове. Натоварил на корабите 800 конници и 20 000 тежковъоръжени войници и отплувал. Но враговете го забелязали и тръгнали след него. Той се измъкнал от тази опасност, защото задухал силен южен вятър, вдигнал високи вълни и разбушваното море станало опасно за триерите им. Вятърът обаче отнесъл съдовете на Антоний към стръмен, пълен с подводни скали бряг и почти нямало надежда за спасение, когато изведнъж от залива духнал силен югозападен вятър и вълнението от земята се обърнало към морето. А Антоний, отнесен отново в морето, щастливо гледал брега, пълен с останките на толкова корабокрушения. Вятърът изхвърлил там преследващите го триери и загинали немалко от тях. Антоний заловил много пленници и богата плячка, превзел освен това и град Лис и вдъхнал смелост и надежди на Цезар, когато пристигнал тъкмо навреме с толкова войска.

8. Участвувал в многото упорити боеве между Помпей и Цезар и във всички се представил блестящо. Два пъти се случило войската на Цезар да побегне назад презглава, той се изпречвал, обръщал я наново, заставял я да устои на натиска и да атакува преследвачите до победа. След Цезар Антоний се ползувал с най-голямо уважение в неговия лагер. И самият Цезар показал отличното си мнение, което имал за него. В последната решителна битка при Фарсал той поел дясното крило, а лявото поверил на Антоний, понеже го смятал най-опитен между своите военачалници.

След победния изход, провъзгласен за диктатор, тръгнал да преследва Помпей, а Антоний назначил за началник на конницата и пратил в Рим. Тази длъжност е втора по значение, когато диктаторът е в града. А когато отсъства, е първа и почти единствена, защото с избирането на диктатор всички длъжности с изключение на народните трибуни преставали да съществуват.

9. Тогава обаче народният трибун Долабела, човек млад и склонен към реформи, предложил отмяна на дълговете. Опитал се да привлече и приобщи към политическата си дейност и Антоний, който му бил приятел и обичал да кокетира с народа. Азиний и Требелий опитвали да отклонят Антоний. Тогава случайно той бил обзет от силно подозрение, че Долабела прелюбодействува с жена му. И това така го разстроило, че изпъдил жена си от своя дом. А тя била негова братовчедка, дъщеря на Гай Антоний, колегата на Цицерон. Присъединил се към хората на Азиний и започнал борба с Долабела. А той се опитал да заеме форума и със сила да наложи закона. Сенатът гласувал на Антоний правото да употреби оръжие срещу Долабела. Появил се с оръжие, станала схватка, убил някои хора на Долабела и свои загубил. Това станало причина народът да го намрази. А знатните се отнасяли към неговия начин на живот не само не с възхищение,

а дори с омраза, както казва Цицерон. Отвращавали се от неговите безкрайни пиянства, от разточителството и помпозното му държание, от това, че вечно се мъкнат с него жени, че денем спи или се скита начумерен от махмурлук, а нощем пирува и урежда представления, забавлява се по сватбите на мимове и шутове. Разправят например, че веднъж цяла нощ ял и пил на сватбата на мима Хипий, а на сутринта народът го повикал на форума. Той отишъл както бил с пълен стомах и повърнал, та един от приятелите му подложил наметалото си. Между най-приближените до него били мимът Сергей и Китерида от същата трупа, лека жена, негова любовница. Като обикалял градовете, водел я със себе си и след носилката ѝ вървяла свита, не по-малка от свитата на майка му. Неприятна била гледката на златните чаши, носени при излизане от града като в тържествена процесия, разтегнатите край пътя палатки, скъпите трапези край реки и горички, лъвовете, запрегнати в колесници, къщите на почтени мъже и жени, превърнати в стан за разпътни жени и арфистки. Недостойно било самият Цезар далече от Италия да зъзне под открито небе и да се излага на толкова мъки и опасности, за да доведе войната докрай, а други да се веселят за негова сметка и да обиждат гражданите.

10. Това явно щяло да предизвика смутове и доведе войниците до произвол и извънмерни апетити. Затова, като се върнал, Цезар простил на Долабела и избран трети път за консул, взел за колега не Антоний, а Лепид. Антоний купил къщата на Помпей, която се продавала на търг, но много се разсърдил, като му поискали цената. Казал, че затова не взел участие в похода на Цезар в Африка, защото не получил дължимото за по-раншните си успехи.

Изглежда, Цезар не си затварял очите пред неговите грешки и това поправило до голяма степен глупостта и разпуснатостта му. Антоний решил да се откаже от този начин на живот и потърсил да се ожени. Взел Фулвия, вдовицата на политическия деец Клодий. Нито за прежда мислела тя, нито да се занимава с къщата. Имала амбиция да владее не обикновен гражданин, а да управлява властник и да ръководи военачалник. Тъй че Клеопатра била задължена на Фулвия за поставянето на Антоний под чехъл, защото го поела съвсем опитомен и научен да слуша жена. Но и Антоний опитал с шегите и момчешките си постъпки да я направи по-весела. Тъй например след битката на Цезар в Испания мнозина тръгнали да го посрещнат. И той отишъл. Но изведнъж се пръснал слух по Италия, че Цезар е убит и враговете наближават. Антоний се върнал в Рим. Облякъл се в дрехите на роб и пристигнал през нощта у дома си. Казал, че носи на Фулвия писмо от Антоний. Въвели го увит презглава при нея. Тя, още преди да поеме писмото, примряла, попитала жив ли е Антоний. А той мълчаливо подал писмото и когато го отворила и започнала да чете, той я прегърнал и целунал. Има много такива случаи. Привеждам само този пример.

11. Всички първенци посрещнали връщания се Цезар на много дни път. На Антоний била оказана висока чест. Цезар го взел на своята колесница и така пресякъл Италия, зад него били Брут Албин и синът на племенницата му Октавиан, който носел името Цезар след него и управлявал римляните дълги години. Избран консул за път, Цезар привлякъл веднага Антоний за колега. Но решил да се откаже от длъжността и да я предаде на Долабела. И това докладвал пред сената. Антоний остро се противопоставил и изрекъл какво ли не срещу Долабела, на което и той отвърнал с не по-малко. Цезар, възмутен тогава от невъзпитанието им, напуснал сената. След това се върнал да провъзгласи

Долабела за консул, но Антоний се развикал, че има лоши знамения, Цезар отстъпил и оставил Долабела огорчен. Ала и той отвърнал на Антоний с не по-малка омраза.

Разказват, че някой ги наклеветил и двамата пред Цезар. Но той рекъл, че не го е страх от тях, защото са дебели и дългокоси, повече се страхувал от ония бледи и слаби мъже. Имал пред вид Брут и Касий, които организирали по-късно заговор и го убили.

12. И на тях Антоний дал отличен повод и оправдание за действие. Разбира се, не нарочно. Римляните имат също празник Ликеи, наричан от тях Луперкалии. Цезар, в дрехи на триумфатор, седял на трибуната на форума и наблюдавал надбягванията. Надбягвали се много знатни младежи и дори длъжностни лица, намазани с масло, удряли на шега с космати бичове хората, които се изпречвали. С тях бягал и Антоний, който нарушил древния обичай, обвинил с лавър диадема, изтичал към трибуната и вдигнал на ръце от другарите си, поставил я на главата на Цезар, като нещо подобаващо на царската власт. Цезар неискрено я отклонил. Зарадван, народът изръкопляскал. Антоний пак опитал да я сложи, той пак се дръпнал. Когато Антоний успявал да сложи диадемата, пляскали малцина приятели, когато Цезар я махвал, пляскал с одобрителни викове целият народ. И това именно е чудно, че на дело търпели неговата царска власт, а бягали от името «цар» като от действителен край на свободата. Цезар, възмутен, станал от трибуната, отметнал дрехата от врата си и викнал да го заколят, ако има някой желаещ. Но когато поставили диадемата на една от статуите му и двама народни трибуни я махнали, народът ги пратил с пляскане и похвали до домовете им, а Цезар ги лишил от власт.

13. Това вдъхнало смелост на Брут и Касий. Те събрали най-верните си приятели в заговора. Станало въпрос за Антоний. Всички настоявали да го привлекат, само Требоний се противопоставил. Казал, че по времето, когато посрещали Цезар при връщането му от Испания, Антоний живял с него в една палатка. Докато вървели заедно, той се опитал малко по малко, съвсем предпазливо да го приобщи към това начинание. Антоний схванал, но не реагирал. Но и нищо не казал на Цезар, ами премълчал дискретно тези разговори. Затова взели ново решение — да убият Цезар, а след това Антоний. Възпротивил се Брут, той искал делото, извършено в името на законността и в името на справедливи цели, да е чисто и неопетнено от всякакво престъпление. Понеже се страхували от силата на Антоний и от авторитета на неговата власт, определили хора от заговорниците, които да го заговорят във сената и да го задържат известно време, докато Цезар влезе в сената и започне да се върши уреченото.

14. Всичко това станало, както било уговорено. Щом Цезар паднал мъртъв в сената, Антоний веднага се преоблякъл като роб и се укрил. Но като научил, че заговорниците нямат намерение да убиват никой друг, ами се събрали на Капитолия, убедил ги да вземат сина му заложник и напуснал укритието. И той дал гощавка на Касий, а Лепид на Брут. Събрал сената и сам пледирал за амнистия и за раздаване на провинции на Касий и Брут. Сенатът одобрил предложенията и решил да не се изменя нищо от реда, създаден от Цезар. Тоя ден Антоний бил най-почетният гражданин, излязъл от сената, защото предотвратил гражданската междуособица; умно, като голям политик се справил с това объркано и опасно вътрешно положение.

Но демагогската му суетност скоро станала причина за неразумни деяния. Обхванат от сигурната надежда, че ще стане пръв, ако Брут бъде

отстранен, на погребението на Цезар той произнесъл похвална реч на форума, както било обичайно. Като забелязал колко внимателно и прехласнато слуша народът, към похвалите прибавил скръб и негодувание от случилото се, а накрая развял и окървавената, разкъсана от мечовете дреха на убития, като нарекъл заговорниците душегубци и убийци. С това разпалил такъв гняв у народа, че той натрупал пейки и сергии и изгорил тържествено тялото на Цезар на форума. След това запалили факли от кладата и се втурнали да търсят убийците по домовете им.

15. Това станало причина хората на Брут да избягат от града, а приятелите на Цезар се събрали около Антоний. Жената на Цезар Калпурния, изпълнена с доверие оставила повечето свои средства у Антоний цялата сума възлизала на 4 000 таланта. Той взел и бележниците на Цезар, където било записано какво има намерение да прави. И като правел добавки, своеволно назначавал магистрати, сенатори, върнал хора от изгнание, освободил затворници, все едно, че това били Цезарови решения. Всички тях римляните наричали на смях «приятели на Харон», защото изобличавали ли ги в нещо винаги се оправдавали с бележките на мъртвия Цезар. Антоний извършил много неща напълно еднолично: сам бил консул, а братята му също заемали висши магистратури — Гай бил претор, а Луций народен трибун.

16. При това положение на нещата пристигнал в Рим младият Цезар, осиновен от починалия, син на племенницата му, както вече казах. Той бил оставен за наследник, но по време на убийството бил в Аполония. Веднага поздравил Антоний като бащин приятел и напомнил за оставените на съхранение при него пари. Още повече, че по завещанието на Цезар всеки римлянин трябвало да получи 75 денария. Антоний се отнесъл отвисоко към него като към момче и рекъл, че няма ум в главата си и че е лудост да се надява, че ще може да поеме без приятели наследството на Цезар, този непосилен за него товар. Но той не се отказал и продължил да настоява. Тогава Антоний наговорил и извършил немалко обидни неща срещу него. Щом се кандидатира за народен трибун, попречил да го изберат, а когато изложил на обществено място златното кресло на баща си, както постановил сенатът, заплашил, че ще го затвори, ако не престане да привлича народа на своя страна. Тогава младият човек се облегал на Цицерон и на другите врагове на Антоний и чрез тях разположил към себе си сената, а народа привлякъл сам. Започнал и да събира войници от колониите. Антоний се уплашил, влязъл в разговори с него на Капитолия и се помирили.

На следната нощ Антоний видял странен сън, че мълния ударила дясната му ръка. И след няколко се пръснал слух, че Цезар готви заговор срещу него. Цезар се бранил срещу обвиненията, но Антоний останал с подозрения. Враждата отново се разпалила и двамата заобикаляли Италия: наемали срещу високо заплащане установилите се вече от колониите бивши войници, надпреварвали се да привлекат на своя страна тези, които още били на служба.

17. Понеже Цицерон имал в града най-силно влияние, настроил всички граждани срещу Антоний и накрая убедил сената да го обяви за враг, Цезар да отличи с ликтори и преторска власт, а консулите Хирций и Панса да бъдат изпратени да изгонят Антоний от Италия. Те влезли в бой с Антоний при Мутина и с помощта на Цезар го разбили, но сами загинали.

Антоний изпитал какви ли не трудности, като бягал от Италия, но най-страшен бил гладът. В несполуките той се показал много по-добър,

отколкото е, и нещастieto станало причина да заприлича на достоен човек. И наистина всички хора, постигнати от беда, започват да обичат добродетелта, но не всички имат сили при промяна да продължат да подражават на това, което обичат, а да бягат от това, което не им харесва. Нещо повече, някои от слабост отстъпват на старите си навици и загубват своя разум. Но Антоний бил тогава прекрасен пример за войниците с това, че свикнал на такъв разкош и разточителство, пиел, без да се мръщи, вмирисана вода и се хранел спокойно с диви плодове и корени. Казват, че при прехвърлянето на Алпите ял също кора на дървета и животни, които дотогава никой не бил вкусвал.

18. Целта му била да се свърже с войската на Лепид, негов приятел и приближен, задължен му за своята близост с Цезар. Пристигнал и се разположил на лагер близо до Лепид, но бил посрещнат недружелюбно и решил да се изложи на опасност. Както бил с рошава коса и брада, небръсната още от поражението, облякъл черна тога, приближил се до укреплението на Лепид и започнал да говори. Мнозина се трогнали от вида му, разчувствували се от думите му. Лепид се уплашил и наредил тръбачите да тръбят, за да заглушат Антоний. Но войниците още повече се нажалили и пратили тайно Лелий и Клодий, преоблечени като леки жени, да разговарят с него. Те карали Антоний смело да нападне укреплението, защото мнозина щели да го посрещнат и ако желаел, щели да убият Лепид. Антоний не позволил да вдигнат оръжие срещу него. На другия ден атакувал с войската си реката. Пръв влязъл във водата и се отправил към отсрещния бряг, виждайки, че вече много войници му протягали ръце, докато другите рушили укреплението. Влязъл и скоро станал господар на положението. Към Лепид се отнесъл милостиво и човечно, нарекъл го в приветствието си баща и макар в действителност той да бил господарят, на него запазил името и честта да бъде император. Това накарало да се присъедини към него и Мунаций Планк, който лагерувал недалече с голяма войска. Така, отново могъщ, Антоний прехвърлил Алпите и влязъл в Италия със 17 легиона пехота и 10 000 конници. Освен това оставил на гарнизон в Галия 6 легиона начело с Варий, негов приятел и сътрапезник, когото наричали Котилен.

19. Цезар усетил, че Цицерон се опитва да възстанови демократическия ред, и го изоставил. Посредством приятели предложил мир на Антоний и Лепид. Тримата се събрали на един речен остров и три дена заседавали. Договорили се за всичко, без да се карат, и разделили цялата власт като бащино наследство. Но влезли в големи разногласия по въпроса кого да убият, защото всеки искал да унищожи противниците си, но също и да запази приятелите си. Накрая обичта към приятелите и почитта към роднините били надмогнати от раздражението спрямо враговете и Цезар отстъпил на Антоний Цицерон, а Антоний на Цезар – Луций Цезар, негов вуйчо, брат на майка му. Позволили и на Лепид да убие брат си Павел. Някои твърдят, че, напротив, Лепид им отстъпил Павел, понеже те настоявали за смъртта му. Това е най-кръвожадната и дива част от тяхната спогодба, тъй като, разменяйки убийство за убийство, били еднакво виновни както за смъртта на тези, които убили, така и за смъртта на тези, които позволили да бъдат убити. Дори постъпили по-несправедливо спрямо приятелите си, защото допуснали смъртта им, без да ги мразят.

20. Войниците, които присъствували на това съглашение, поискали приятелството да се скрепи и с брак: Цезар да вземе за съпруга Клодия, дъщеря на Антониевата жена Фулвия. Стигнали до съгласие и по този

пункт. В проскрипциите загинали 300 души. След убийството на Цицерон по нареждане на Антоний отсекли главата и дясната му ръка, с която написал речите си против него. Като му ги занесли, той ги разглеждал доволен и няколко пъти се разсмял гръмогласно от радост. Като се наситил, наредил да ги закачат на трибуната на форума. Поругал не толкова мъртвия, колкото своята собствена чест и опетнил собственото си могъщество. Чичото на Цезар, като почнали да го търсят и гонят, избягал при сестра си. Убийците били вече при вратата на стаята ѝ и щели да влязат със сила, но тя се изправила на прага, препречила им пътя с ръце и няколко пъти извикала: «Няма да убиете Луций Цезар, преди да убиете мене, родната майка на вашия император.» И тази нейна постъпка отървала и спасила брат ѝ от смърт.

21. Общо взето, тежко било управлението на тримата мъже за Рим. Особена вина има Антоний, защото бил по-възрастен от Цезар и по-силен от Лепид. Щом се освободил от задължения, той веднага се върнал към своя разпуснат и развратен живот. Принос за лошата му слава имала и немалката омраза, която спечелил заради къщата, където живеел, дома на Помпей Велики, прославен повече със своята скромност, със своя порядъчен и прост начин на живот, отколкото с трите си триумфа. Гражданите се възмущавали, че тая къща е заключена за военачалници, магистрати и легати и че те биват позорно отпращани от нейните порти, а е пълна с мимове, фокусници и пияници, за които се пилеят по-голямата част от средствата, събирани с толкова насилия и беззакония. Защото триумвирите продавали имуществата на убитите, интригантствували срещу близките и жените им, използвали какви ли не форми на данъци и дори слагали ръка на това, което гражданите и чужденците оставили на съхранение при весталките. Понеже Антоний бил ненаситен, Цезар настоял да се отдели неговата част от средствата. Била му отделена и войска, когато двамата тръгнали да воюват срещу Брут и Касий в Македония. А Рим оставили да управлява Лепид.

22. Щом прехвърлили морето, веднага се заловили с войната и разположили лагерите си близо до враговете. Антоний се изправил срещу Касий, Цезар срещу Брут. Цезар не постигнал особен успех, докато Антоний спечелил пълно надмощие и победа. Надвиг в първото сражение, Цезар загубил и лагера и малко оставало да го заловят, но избягал. А според това, което пише в дневниците му, оттеглил се преди сражението, защото един негов приятел видял лош сън. Антоний победил Касий. Някои автори обаче свидетелствуват, че Антоний не участвувал в битката, ами се явил в края, когато вече преследвали противника. Касий накарал един от верните си либертини Пиндар да го убие и той го заколил. Не знаел, че Брут излязъл победител. След няколко дена влезли отново в сражение, Брут бил победен и се самоубил, а Антоний поел върху себе си високата чест на победител, защото Цезар боледувал. Изправил се над трупа на Брут и го прокълнал заради смъртта на брат си Гай Антоний. Брут го убил в Македония, за да отмъсти за Цицерон. Но Антоний признал, че за убийството на брат му е виновен не толкова Брут, колкото Хортензий. Затова наредил да обезглавят Хортензий върху могилата на брат му, докато тялото на Брут покрил със скъпото си пурпурно наметало и назначил един свой либертин да се погрижи за погребението. По-късно, като научил, че той не изгорил с трупа и пурпурната дреха и че присвоил значителна част от разносните по погребението, наказал го със смърт.

23. След това отнесли Цезар в Рим. Бил много болен и всички смятали, че няма да живее дълго. А Антоний наложил данъци на всички източни провинции и пристигнал в Гърция с голяма военна сила. Понеже обещали да дадат на всеки войник по пет хиляди драхми, наложили се крайни мерки, за да съберат необходимите суми. Отначало се показал пред гърците съвсем не като неприятен и досаден човек; в свободното си време не се отдавал на веселия, а слушал литературни сказки, присъствувал на състезания, участвувал в свещени обреди; показал се справедлив съдия в съда и приятно му било да чува, като го наричат елинофил, още повече «приятел на Атина», и надарил с много дарове този град. Жителите на Мегара се запалили от примера на атиняните, решили и те да му покажат нещо забележително и го поканили да види тяхната курия. Антоний отишъл, видял я и на въпроса как му се струва, отговорил: «Малка и изгнила.» Наредил да направят измерения за храм на Аполон Питийски, като обещал на сената да го изкара докрай.

24. Оставил наместник в Гърция Луций Цензорин и пристигнал в Азия, за да вкуси от тамошните богатства. И царе влизали и излизали през портите му, и царски жени се изтрепвали да се домогнат до него с дарове и красотата си. И докато в Рим Цезар се изтощавал в размирици и войни, Антоний живеел в мир и спокойствие и лека-полека се върнал към поранния си порочен начин на живот. Нахлули и изпълнили неговия двор китаристът Анаксенор, флейтистът Ксут, танцувачът Метродор, цяла пасмина подобни азиатски артисти и музиканти и те далеч надхвърлили по подлизурство онези проклетници от Италия. Положението станало нетърпимо, всички се запалили от тия удоволствия. Цяла Азия като оня град на Софокъл се изпълнила с благовония, «изпълнила се с хвалебни химни и олелия». Като влизал в Ефес например, съпровождали го жени, маскирани като вакханки, мъже и момчета като сатири и панове, градът, обкичен с бръшлян, с лозови и борови клонки, се изпълнил със звуци на арфи, цитри и флейти. Посрещнали Антоний като Дионис, напичали го Благоволител и Благодетел.

И наистина бил такъв, но за малцина, докато за повечето бил Кръвожаден и Агрионий, което ще рече с див нрав. Лишавал от имущество благородни люде и правел дарове на ласкатели и негодници. Някои успявали с молба да придобият имуществото на живи хора, все едно, че не са живи. Подарил дома на един жител на Магнезия на някакъв готвач само защото се отличил в един-единствен обед. Накрая, когато Антоний наложил втори данък на градовете, Хибрей рекъл остроумно в публична реч следното във връзка с Антониевата липса на мярка: «Щом можеш в една и съща година да събереш два пъти данък, можеш да направиш и две лета и две есени.» Хибрей енергично и смело направил сметка, че Азия дала 200 000 таланта на Антоний, и добавил: «Ако не си получил тия пари, трябва да ги потърсиш от тези, които са ги взели. Ако си ги получил, но вече са изхарчени, загубени сме.» Това повлияло силно на Антоний. Той не бил осведомен за много неща. Не толкова немарлив, колкото доверчив, той имал пълно доверие на своите хора.

Макар по природа да бил наивен и не особено интелигентен, но осъзнаел ли грешките си, веднага се разкайвал, съгласявал се с тези, на които по-рано вредял, и се ползвал щедър в наказания и награди. Минавал мярката по-скоро когато дарявал, отколкото когато наказвал. Прекалената му склонност да се шегува и подиграва носела сама лекарство срещу себе си, защото човек спокойно можел да му се надсмее или подиграе и това му

доставяло също такава удоволствие, колкото и сам да се надсмива. Но това опорочило много негови дела. Не можел да си представи, че хора, откровени в шегите си, могат да го ласкаят, когато говорят сериозно. Затова лесно се хващал на техните хвалби, без да разбира, че използват откровеността като горчива подправка към сладкото ласкателство, за да избягнат неговото пресищане, и със смелостта си в разговори на чашка да направят така щото тяхното съгласие и отстъпчивост за важни дела да изглежда резултат не на угодливост, а на вътрешно убеждение.

25. Такъв бил Антоний по характер. А като връх на всички злини се прибавила любовта към Клеопатра. Тази любов събудила много скрити, дремещи в него страсти, раздухвала ги, а всичко здраво и добро потиснала и потушила. Ето как се влюбил. По време на подготовката на войната с партите пратил при Клеопатра Делий с нареждане да го посрещне в Киликия, за да даде сметка във връзка с обвиненията, че подпомагала със значителни средства Касий и му била съюзница във войната. Щом като я видял и щом чул как умело говори и колко е хитра, Делий веднага разбрал, че Антоний в никакъв случай няма да се отнесе зле с тая жена, а, напротив, ще я ограда с почит. Затова ласкаво започнал да я убеждава, както е казано у Омир, «да се нареди празнично» и спокойно да иде в Киликия, защото Антоний е най-благият и човечен пълководец. Тя го послушала, още повече че вече знаела какъв ефект имала красотата ѝ за Цезар и за Гней, сина на Помпей, и се надявала лесно да оплете Антоний. А по времето на Цезар и Гней била още момиче, съвсем без опит, докато при Антоний навлиerala в оная възраст, когато жените са най-красиви и най-умни. Затова тръгнала с много подаръци, много пари, оградила се с разкош, достоен за благосъстоянието и силата на нейната власт. Но най-големи надежди възлагала на самата себе си, на своята способност да привлича и омагьосва.

26. Получила и няколко писма от него и от приятелите му, с които я канели. Но тя се отнесла към него с пренебрежение и присмех дотам, че тръгнала по река Кидн на кораб със златна кърма, с пурпурни платна и сребърни весла, които се движели ритмично под звуците на сиринги и китари. Самата тя лежала под златошито платно, наредена като Афродита, а от двете ѝ страни момчета, също тъй, както рисуват еросчетата, ѝ веели с ветрила. Също и прислужниците ѝ блестели с красотата си, в облекла на nereиди и харити те седели край кормилото и въжата. Към бреговете се носели чудни миризми от благовонията. Хора следвали кораба по двата бряга на реката. Излезли и жителите на града да се насладят на гледката. Тълпата опразнила площада и Антоний останал накрая сам на трибуната. Пръснал се слух, че Афродита идва при Дионис за благо на Азия.

Антоний ѝ пратил покана за угощение. Тя отговорила, че предпочита той да обядва при нея. Понеже искал да се докаже любезен и дружелюбен, отстъпил и отишъл. Останал удивен от невероятната уредба, но особено се изумил от грамадното количество факли. Показвали се и висели отвсякъде, свързани и наредени в различни фигури във формата на квадрати и кръгове, и така представяли гледка с рядка, изключителна красота.

27. На следния ден Антоний я поканил на пир, като се постарал да я надмине по блясък и изящество, но не успял нито в едното, нито в другото. Разбрал, че е победен, и пръв се надсмял над своята немарлива селска трапеза. А Клеопатра усетила и по шегите му недодяланата войнишка природа и започнала да се държи с него по-свободно и по-дръзко. Както казват, красотата ѝ сама по себе си не била чак толкова несравнима, че хората да се стъписват, но целият ѝ чар се проявявал в разговор. Тя

предразполагала и пленявала с красотата си, когато проявявала своето красноречие и умението си да създава приятна и изискана атмосфера. И гласът ѝ притежавал особена прелест, и умеела да си служи с езика като с многострунен инструмент, говорела какъвто език пожелае. Рядко използвала преводач, с повечето чужденци говорела лично на езика им. Говорела езика на етиопите, на троглодитите, на евреите, арабите, сирийците, медите, партите. Знае се, че изучила и много други езици, докато царете на Египет преди нея не успявали да научат дори египетски, а някои били забравили и македонски.

28. Клеопатра така пленила Антоний, че той се оставил да го отведе в Александрия в едно време, когато жена му Фулвия в Рим воювала с Цезар по негови дела и когато в Месопотамия се надигнала войската на партите начело Лабиев. Него военачалниците на царя провъзгласили за партски император и се готвели да нахлуят в Сирия.

В Александрия Антоний се отдал на момчешки забави и игри и пропилявал в удоволствия най-скъпото нещо по думите на Антифонт — времето. Имали те един кръг хора, който се наричал «компанията на неподражаемите». Правели всеки ден угощения, които се отличавали с невероятно разточителство. Лекарят Филотас от Амфиса например разправял на моя дядо Ламарий, че на времето като студент в Александрия се познавал с един от готвачите в двора. Понеже не вярвал, онзи предложил да му покаже разкоша на един обяд. Вкарал го в кухнята. Той разгледал всичко и му направили впечатление осемте глигана, които се печели.

Учудил се, че толкова хора ще обядват. Готвачът се засмял и рекъл; «Няма да са много хора, само 12 души.» Но храната трябвало да се поднася току-що махната от огъня, защото за съвсем малко време губела вкуса си. А можело да се случи Антоний да поиска обедна веднага или да го остави за по-късно и да поиска да пие, ако се отвори някой разговор. Затова готвели не един, а много обеда, невъзможно било да се знае времето за ядене. Та това разказвал Филотас.

По-късно той служел като лекар при най-възрастния син на Антоний от Фулвия. Обядвал често у него заедно с другарите му, когато той не обядвал с баща си. Веднъж един лекар се разприказвал и страшно досадил на сътрапезниците. Тогава Филотас му запушил устата със следния софизъм: «На когото му е топло, трябва да му се даде студена вода. А на всеки, който говори с жар, му е топло. Следователно на всеки, който говори с жар, трябва да му се даде студена вода.» Онзи се засегнал и млъкнал. Антониевият син се засмял доволно и рекъл; «Филотас, подарявам ти всичко това», и показал трапезата, отрупана с големи чаши. Филотас не се съмнявал в неговото благоразположение, но бил далече от мисълта, че такъв младеж има възможност да прояви такава щедрост. Но след малко един роб събрал чашите в един съд, отнесъл му ги и го накарал да сложи печата си. Филотас отказал, страх го било да ги вземе. Робът рекъл: «Защо се колебаеш. Нима не знаеш, че ти ги подарява синът на Антоний, който разполага с толкова злато за подаряване? Но ме послушай, размени ми ги срещу пари, защото баща му вероятно ще поиска някои от тях, направени са от стари изкусни майстори.» Та дядо ми казваше, че Филотас често разказвал тия неща.

29. Ласкателствата си Клеопатра дележала не на четири части, както казва Платон, а на много. И в сериозната работа, и във веселието тя успявала винаги да му поднесе някое ново удоволствие и наслада. Постоянно била с него, не го оставяла нито денем, нито нощем. Играела на зарове с него и пиела, и на лов ходела, и когато провеждал учение,

наблюдавала; съпровождала го в нощните му скитания, когато той надничал през врати и прозорци и си правел смях с хората, облечена като робиня, защото и той се обличал като роб. Това ставало причина за весели недоразумения, а често се стоварвали и тояги на гърба му. Повечето гледали на него с недобро око, но се радвали на неговото шутство. Обичали жителите на Александрия да казват шеговито, а и на място и остроумно е казано: пред римляните Антоний се явявал с трагическа маска, а пред тях с комическа.

Достатъчно е да разправа един само случай, защото да се разказват всичките му веселия, е излишно. Ловял риба в присъствие на Клеопатра, но нищо не хващал. Ядосал се и накарал рибари да се гмурнат незабелязано под водата и да поставят на въдицата предварително уловена риба. Измъкнал два-три пъти риба и Клеопатра усетила измамата. Престорила се на възхитена, но разказала на приятелите си и ги поканила да дойдат на следния ден. Качили се доста хора в рибарските лодки и щом Антоний хвърлил въдицата, накарала един свой приближен да се гмурне и да закачи на въдицата му чироз. Антоний усетил, че тежи, дръпнал и естествено всички се разсмели, а тя рекла: «Дай въдиците на нас, императоре, господарите на Фарос и Каноб. Твоят улов са градове, царе и царства.»

30. Зае в такива момчешки забавления, заварили го две вести: едната от Рим — брат му Луций и жена му Фулвия отначало влезли в разпри помежду си, след това се опълчили срещу Цезар, но загубили и трябвало да напуснат Италия; втората вест, не по-добра от първата — Лабиев повел партите и завладял огромна част от Азия, от Ефрат и Сирия чак до Лидия и Йония. С мъка се събудил като от сън, отрезнял, вдигнал се срещу партите и стигнал до Финикия. Но се получило писмо от Фулвия, пълно със сълзи и оплаквания, затова тръгнал за Италия с 200 кораба. По пътя застигнал приятели изгнаници и научил от тях, че за войната причина била Фулвия. Каквато била деятелна и дръзка, надявала се, че една неуредица в Италия може да откъсне Антоний от Клеопатра. Но така се случило, че на път към Антоний Фулвия се разболяла и починала в Сикион. Това помогнало да се стигне до споразумение с Цезар. Щом пристигнал в Италия, станало ясно, че Цезар няма нищо против него и че за всичко смята виновна Фулвия. Техните приятели не ги оставили да разследват случая, помирили ги и разделили държавата: за граница служело Йонийско море, всичко на изток оставало за Антоний, всичко на запад за Цезар. На Лепид оставили Африка и решили, когато не желаят да бъдат консули, приятелите на двамата да се редуват на тая длъжност.

31. Договорът изглеждал добре оформен, но имало нужда и от по-сигурна гаранция. И случаят я предоставил. Цезар имал по-възрастна сестра Октавия, родена от друга майка (нея я родила Анхария, докато той се родил от Атия по-късно). Обичал страшно сестра си, едно рядко същество, така казват. Наскоро починал съпругът ѝ Гай Марцел и тя овдовяла. И Антоний след смъртта на Фулвия останал вдовец. От Клеопатра не се отказвал, но не се свързвал в брак с нея — неговите разумни съображения по този въпрос все още се борели с любовта му към египтянката. Всички го съветвали да се съгласи на брак с Октавия, надявали се, че тази жена, надарена освен с красота също с добродетелност и разум, ако се свърже с Антоний и той я заобича, а тя била достойна за него, ще донесе мир и съгласие в държавата. Понеже и двете страни се съгласили, отишли в Рим и сключили този брак. Законът не позволявал да се сключва брак преди да са

изтекли десет месеца от смъртта на съпруга, затова с решение на сената този срок бил сметен за минал.

32. Секст Помпей, който държал Сицилия, грабел Италия и владеел морето с пиратски кораби, водени от пиратите Менас и Менекратес. Той бил настроен приятелски спрямо Антоний, дал убежище на майка му, когато тя напуснала Италия заедно с Фулвия. Взели решение да сключат мир и с него, защото по морето изобщо не можело да се плува. Събрали се при дигата на морския нос при Мизена. Там Помпей установил флотата си, а Антоний и Цезар строили войските си. Договорили се Помпей да има Сицилия и Сардиния, да се откаже от грабежите в морето и да изпрати определено количество жито в Рим. Тогава се поканили един друг на угощение. Хвърлили жребие и се паднало пръв да даде угощение Помпей, Антоний попитал къде ще ги покани. Той показал шествесления адмиралски кораб и казал: «Там. Това е бащиният дом, останал на Помпей.» Искал да засегне Антоний, защото той заел дома на баща му. Закотвил кораба, направил мост между него и дигата и любезно приел гостите. В разгара на угощението, когато отляво и отдясно се сипели остроти по адрес на Антоний и Клеопатра, приближил се към Помпей пиратът Менас и му рекъл така, че да не чуят: искаш ли да отсека котвите на кораба и да те направя господар не само на Сицилия и Сардиния, ами на цялата римска държава?» Помпей помислил някое време и отвърнал: «Трябваше да го направиш, Менас, без да ми казваш. А сега предпочитам това, което е. Не ми е присъщо да върша клетвопрестъпничество.» След това, угостен и от двамата, завърнал се в Сицилия.

33. След това помиряване Антоний пратил в Азия Вентидий, за да препречи настъплението на партите, а сам в угода на Цезар бил провъзгласен жрец на Юлий Цезар. Извършили и други важни политически дела в разбирателство и единодушие. Но Антоний твърде тежко понасял това, че Цезар винаги го побеждавал във всички игри и състезания. Имало край Антоний един египтянин — гадател от тия, които правят хороскопи по рождената дата. Та той, дали в угода на Клеопатра, или пък откровено, предсказал на Антоний, че неговата блестяща и велика съдба се затъмнява от съдбата на Цезар, и го посъветвал да стои колкото се може по-далече от младежа. «Твоят дух-покровител, рекъл, се страхува от неговия. Иначе е горд и висок, когато е сам, но приближи ли се до неговия, става слаб и нисък.» И ставали неща, които като че ли доказвали думите на египтянина. Казват, колкото пъти хвърляли жребие или зар за някоя игра, Антоний винаги имал по-малко. Колкото пъти устройвали бой на петли или соколи, винаги побеждавал Цезар. Вътрешно Антоний страдал от това. Той повярвал на египтянина, поверил на Цезар делата си и напуснал Италия. Жена си Октавия отвел чак в Гърция, родила им се дъщеря.

Бил разположен на зимен лагер край Атина, когато дошла вест за първите успехи на Вентидий: че победил в сражение партите, убил Лабие и Фарнапатес, най-войнствения военачалник на цар Ирод. В чест на победата дал празнично угощение на гърците и като уредник на игри в Атина оставил императорските отличия в лагера и се появил с жезъл на гимназиарх, облечен в химатий и бели обувки, участвувал в състезанията по борба и ловко победил младежи.

34. Преди да се отпрати срещу партите, приел венец от свещената маслина и съобразявайки се с някакво предсказание, взел и съд, пълен с вода, от Клепсидра. В това време Вентидий влязъл в стълкновение с Пакор, сина на царя, който с голяма войска отново тръгнал към Сирия. В

Кирестика, където станало сражението, той унищожил по-голямата част от войската, сред първите паднал и Пакор. Тази победа на римляните е между най-славните и тя била достойно възмездие за несполуките на Крас. Победени в три последователни сражения, партите се оттеглили отново между Мидия и Месопотамия. Вентидий се отказал да ги преследва по-нататък, боял се от завистта на Антоний. Но обиколил отцепилите се области, покорил ги и обсадил в Самосата царя на Комагена Антиох. Той предложил да даде хиляда таланта и обещал да изпълнява нарежданията на Антоний. Вентидий накарал да ги прати на Антоний, защото бил вече наблизно. Но той не позволил на Вентидий да сключи примирие с Антиох. Искал вероятно поне това дело да е извършено от него, за да не се припишат всички успехи на Вентидий. Обаче обсадата се проточила, обсадените загубили вяра в примирието и предпочели защитата. Антоний нищо не успял да направи, разкаял се посрамен и отстъпчиво сключил мир с Антиох срещу триста таланта.

Уредил някои неща в Сирия и се върнал в Атина, а Вентидий обсипал с почестите, които заслужил, и го пратил в Рим да отпразнува триумф. Този Вентидий е единственият досега римлянин, празнувал триумф над партите. Няма благороден произход. Възползувал се от приятелството с Антоний като начало за велики дела и доказал с успехите си, че е вярно туй, дето се говори за Антоний и Цезар: че имат повече успех във военните дела чрез други, отколкото чрез себе си. И наистина Сосий, пълководец на Антоний, свършил немалко работа в Сирия и Канидий, когото оставил в Армения, победил арменците, както и царя на иберите и албаните, и стигнал чак до Кавказ. Именно те създали име на Антоний сред варварите и прославили силата му.

35. Пак избухнала омразата му към Цезар в резултат на някакви клевети и Антоний тръгнал с 300 кораба срещу Италия. В Брундизий не приели флотата, затова хвърлил котва в Тарент. Тук жена му Октавия, която го съпровождала от Гърция, измолила да я прати при брат ѝ; родила вече второ момиче от него и пак била бременна. Пресрещнала Цезар по пътя, спечелила на своя страна неговите приятели Агрипа и Меценат, обсипала ги с много молби да се смилят и да не бъдат равнодушни към това, че тя, най-щастливата жена, може да стане най-нещастната. Сега всички гледали в нея, защото била свързана с двама императори, на единия сестра, на другия жена. «Но ако победи злото, така рекла, и избухне война, независимо на кого от вас е съдено да победи или да бъде победен, и в единия, и в другия случай аз ще бъда нещастна.» Тия думи трогнали Цезар и той влязъл мирно в Тарент. И чудна гледка видели хората: строената на брега огромна армия, голямата флота, мирно пуснала котва до брега, а в това време двамата императори и приближените им се срещнали и поздравили любезно. Пръв дал угощение Антоний; Цезар и това приел заради сестра си. Договорили се Цезар да даде на Антоний два легиона за войната срещу партите, а Антоний на Цезар сто кораба с медни носове. Извън уговореното Октавия поискала от мъжа си за своя брат двадесет леки кораба, подобни на пиратските, а от брат си за своя съпруг хиляда войници. След примирието Цезар веднага нападнал Сицилия и отворил война на Помпей, а Антоний поверил на Цезар Октавия с децата си от нея и Фулвия и се отправил за Азия.

36. Дълго време и любовта му към Клеопатра не се проявявала. Всички мислели, че това зло е окончателно приспано и излекувано от разумни съображения. Но то изведнъж избухнало и се усилило отново, когато приближавал Сирия и накрая, както казва Платон, увлечен от

разпуснатия и необуздан кон на душата си, той отхвърлил всичко разумно и редно и пратил Фонтей Капитон да доведе Клеопатра в Сирия. Наградил я, като дошла, не с малко и не с дребни дарове, получила Финикия, Койлесирия, Кипър, голяма част от Киликия, освен това и тази част от Юдея, където се ражда балсам, и от Набатейска Арабия крайморските области. Тия дарове разсърдили най-много римляните. Вършел и произвол: обикновени хора дарявал с тетрархска власт, възцарявал над големи народи, а лишил от власт много царе, като Антигон Юдейски например, когото наказал и с публична екзекуция, нещо, което по-рано не е било правено с никоя друга царска особа. Но най-възмутителен бил позорът от почестите, с които оградил Клеопатра. Особено отрицателно станало настроението против него, когато признал за законнородени близнаците от нея и ги нарекъл – момчето Александър, момичето Клеопатра, с прозвища Слънце и Луна. Но Антоний дори се гордеел с позорните си деяния, казвал, че мощта на римската власт се доказва не чрез това, което взима, а чрез това, което дарява; благородните фамилии се разраствали и укрепвали, ако дадели няколко царе в едно поколение. Така се явил и неговият праотец от Херакъл, защото той искал да остави поколение не от една утроба и не се боял от Солоновите закони и наказания за раждането, желанието му било да постави начало и корен на много родове.

37. Когато Фраатес убил баща си Ирод и узурпирал царската власт, емигрирали не малко парти, между тях и Монеzes, мъж с благородно потекло и много влиятелен. Намерил убежище при Антоний. Той уподобил неговата участ на Темистокловата, а своята власт и гостоприемство на възможностите на персийските царе и му подарил 3 града – Лариса, Ретуза и Тиерапол. Този град наричали по – рано Бамбика. Но царят на партите предложил на Монеzes да се върне. Антоний го изпратил на драго сърце, решил да измами царя, уж между тях ще има мир при условие, че върнат пленените Красови знамена, както и пленниците, останали живи. Но върнал Клеопатра в Египет и се отправил през Арабия и Армения, където се събрала войската на съюзните царе. Не били малко. Най – голяма била войската на арменския цар Артаваздес, който предоставил 6 хилядна конница и 7 хилядна пехота. Антоний направил преглед на войската. Римляните били 60 000 пехота и конница, освен тях 10 000 ибери и гали. А имало още тридесетхилядна войска от други народи заедно с конницата и лековъоръжените.

Любовта към Клеопатра обаче станала причина Антоний да не може да се възползува от тази огромна и добре въоръжена войска, която вселявала страх дори у индите отвъд Бактрия и карала да трепери цяла Азия. Понеже бързал да иде при нея, да прекарат заедно зимата, започнал войната, преди да е дошло време, и безразсъдно вършел всичко, лишен напълно от разсъдък, като че ли във властта на някакво питие, на някаква магия, той се стремял постоянно към нея, мислел как да се върне по – скоро, а не как да надвие неприятелите.

38. Най – напред трябвало да презимува в Армения, където да даде отдых на войската, изморена от осемте хиляди стадия път, и преди партите да напуснат зимните лагери в началото на пролетта, да превземе Мидия. Но Антоний не можел да чака, тръгнал веднага. Армения останала от лявата му страна, достигнал Атропатена и започнал да опустошава земята. Возел с войската и машините, нужни за обсадата, натоварени на 300 коли, между тях машината овен, дълга 800 стъпки. По ония места дърветата били ниски и тънки и ако някоя машина случайно се счупела, невъзможно било да се

поправи. Понеже бързал, решил, че го забавят, и ги оставил с известен брой войници охрана, начело със Стациан. А той сам се отправил да обсади град Фраата. Градът бил голям, освен това там се намирали децата и жените на мидийския цар. Веднага станало ясно какво голяма грешка е сторил като оставил обсадните машини и още с пристигането с усилие и разход на време издигнал срещу града висок вал. В това време Фраатес, който приближавал с голяма войска, научил за изоставянето на колите с обсадните машини и пратил голяма част от конниците срещу тях. Охраната била обкръжена, Стациан загинал, с него и 10 000 негови хора. Обсадните машини попаднали в ръцете на неприятеля и били унищожени. Оказали се много пленени, между тях и цар Полемон.

39. Естествено тази неочаквана несполука още в началото на войната отчаяла Антоний и неговите съюзници. Арменският цар Артаваздес, разбрал, че няма да им върви на римляните, взел си войската и отпътувал, макар войната да започнала именно заради него. Обсадените парти блестящо се защищавали и оправяли надменни заплахи срещу обсадителите. Антоний се побоял да не би, като стоят без работа, войниците му да изпаднат в лошо настроение и малодушие, затова взел 10 легиона, 3 тежковъоръжени преториански кохорти и цялата конница и ги извел за набавяне на храна. Очаквал, че по тя начин ще привлече неприятеля и ще го предизвика да влезе в открито сражение. Като минал един ден път, забелязал, че партите се разгръщат в кръг и се опитват да го нападнат по пътя. Вдигнал в лагера знаме за сражение, но наредил да сгънат палатките, уж че няма да се бие, ами ще се отправи на път. Минал покрай бойния ред на неприятелите с форма на полумесец и наредил, щом тежковъоръжените станат в непосредствена близост с първите редици, конницата да се впусне срещу неприятеля. Римският боен ред направил изключително впечатление на наредените за бой парти, наблюдавали ги как минават покрай тях редица след редица на равно разстояние, спокойно и без шум, с равномерно поклащане на копията в ръце. Щом изсвирила тръбата, конницата пришпорила коне и се понесла с боен вик. Партите удържали напора, макар лъковете да се оказали безполезни, тъй като врагът бил твърде близо. Но когато тежковъоръжените влезли в схватка, от виковете и трясъка на оръжието конете на партите се уплашили и отказали да се подчиняват, тогава неприятелят се обърнал в бягство още преди да започне боят.

Антоний решил да ги преследва с голямата надежда че тая битка ще реши, ако не цялата война, то поне най-важната част. Преследвали пехотата петдесет стадия, конницата сто и петдесет. При прегледа обаче се оказали тридесет пленени неприятели и само осемдесет убити. И това предизвикало объркване и лошо настроение у всички. Неприятно им било, когато разбрали, че като победители са убили толкова малко, а ако бъдат победени, вероятно ще загубят толкова хора, колкото загубили в поражението при колите със стенобитните машини.

На другия ден натоварили всичко и се отправили към град Фраата и лагера. По пътя се натъкнали отначало на малък отред неприятели, подир това на повече, накрая на цялата войска, която нямала вид нито на победена, нито на уморена, и ги нападала от всички страни. Римляните, изтощени, едвам успели да се спасят в лагера. Медите шурмували вала и изплашили защитата. Това разгневило Антоний и той приложил спрямо побягналите наказанието, наречено «десетка». Разделил войниците по десет и предал на смърт по един от всяка десетка, определен с жребий, а на останалите наредил да се замени дневната дажба жито с ечемик.

40. Войната била мъчителна и за двете страни, още по-страшно се очертавало бъдещето. Глад очаквал Антоний, защото невъзможно било вече да се доставя храна освен с цената на рани и трупове. А Фраатес, който знаел, че партите могат да понесат всичко друго, но не да стоят зиме под открито небе, се боял да не би да го изоставят в мъглите след приближаващото есенно равноденствие, ако римляните удържат и продължат обсадата. Затова си послужил със следното коварство. В експедициите за набавяне на фураж при други срещи с римляните знатните парти нападали твърде слабо, оставяли ги да грабят с хвалби, че са смели и войнствени мъже и че справедливо бъдат възхищението на техния цар. Лека-полека почнали да се приближават все по-близо и можели без опасност да яздят редом. Отправляли упори към Антоний, задето не отговаря на желанието на Фраатес да склучи мир и да запази живота на толкова много и толкова смели мъже, ами седи и чака най-големите и най-опасни врагове — глада и зимата, които би било трудно да избегне дори с помощта на партите. Много пъти говорили това на Антоний и накрая той се предал на надеждата. И все пак не предложил примирие, преди да разбере от приятелски настроените парти дали думите им изразяват мнението на техния цар. Те потвърдили и го уверили да не се страхува и да не проявява недоверие. Тогава той пратил няколко свои другари със старото искане да им бъдат дадени знамената и пленниците, за да не излезе, че е толкова затруднен и на всяка цена гледа как да се спаси и измъкне. Царят отказал да ги върне, но обещал мир и безопасност, ако веднага отстъпи. Тогава Антоний за няколко дена събрал всичко и тръгнал. И макар да бил надарен с реч и като никой друг умеел да владее и убеждава войската, когато се изправял пред нея, в срама и унието си отказал да вдъхне увереност у войниците и предоставил тази работа на Домиций Аенобарб. Някои се разгневили, сметнали това за пренебрежение, но повечето усетили истинската причина и се изпълнили със съчувствие към него. Затова сметнали, че трябва да се отнасят с още по-голямо уважение и послушание към своя военачалник.

41. Антоний се канел да тръгне по същия път, който минавал през гола, незалесена равнина. Но един мардиец, който добре познавал нрава на партите и вече доказал верността си в битката за стенобитните машини, отишъл при Антоний и го посъветвал да мине по пътя, от чиято дясна страна остават планините, и да не излага своята тежковъоръжена войска по открития път през полето на стрелите и многобройната неприятелска конница; такава била целта на Фраатес и затова прекъснал обсадата при такива изгодни условия; той лично можел да ги преведе по друг път, който бил и по-къс, и давал по-големи възможности за набавяне на фураж.

Тия думи накарали Антония да се замисли, не му искало да повярва, че партите ще нарушат мира, но му се харесало да мине по по-къс път, край населени и добре снабдени места. Поискал от мардиеца да даде уверение. Той предложил да го оковат, докато отведе войската в Армения. Минали два дена в спокойствие, водели мардиеца окован. На третия Антоний решил, че е далеч от партите, затова продължил смело и без предпазливост. Но мардиецът забелязал прясно натрупан вал срещу течението на реката, който я отклонявал и разливал широко точно там, където трябвало да минат, и разбрал, че това е дело на партите и че те са отбили реката, за да ги забавят и да им създадат трудности. Накарал Антоний да огледа мястото и предупредил, че враговете са близо. Току-що разположил тежковъоръжените, за да даде възможност на стрелците и прашкарите да

щурмуват, когато партите се появили и опитали да обградят отвсякъде и да объркат войската, Лековъоръжените се впуснали срещу партите, като ги обсипали с огромно количество стрели, но и те отстъпили, обсипани с копия и оловни топчета. След това отново щурмували, докато келтската конница се вклинила в тях, разпръснала ги и тоя ден те не се показали повече.

42. По това Антоний разбрал какво трябва да направи. Подсилил със стрелци и прашкари не само ариергарда, но и двата фланга. Освен това разположил в квадрат войската. На конницата наредил, ако успеят с щурма да обърнат неприятеля в бягство, да не ги преследват далече. Целта му била след като партите в продължение на четири дена причинили толкова щети, колкото и понесли, изтощени, да се сетят за идването на зимата и това да ги накара да се върнат.

На петия ден един от военачалниците, Флавий Гал, мъж смел и дързък по време на бой, отишъл при Антония с молба да подсили ариергарда с още лековъоръжени и с малко конница, която да се вземе от авангарда, обещал, че това ще има голям ефект. Антоний се съгласил. Той отблъснал врага, но вместо да се върне в прикритието на тежковъоръжените, както правели в последните дни, завързал ожесточен бой на самото място. Военачалниците от ариергарда видели, че се откъснал, и пратили да го повикат. Но той не се върнал. Разправят, че квесторът Тиций опитвал насила да върне назад знамената и заругал Гал, че погубва много храбри мъже. Но Гал също изругал и заповядал на хората си да стоят на местата. Тогава Тиций се върнал назад. А Гал, устремен към неприятеля, не забелязал как го заобиколили откъм гърба. Подтиснат отвсякъде, пратил за помощ. Явно тези, които довели част от тежковъоръжените, между тях и Канидий, мъж с голямо влияние пред Антоний, извършили немалка грешка. Трябвало да тръгне цялата фаланга, а те пратили на помощ една част, а след това, когато станало нужда, друга част и така лека-полека не усетили как осъждат на гибел цялата войска. Добре, че излязъл насреща Антоний с тежковъоръжените от авангарда и възпрял настъплението на врага с третия легион, който се промъкнал пред тълпата бягащи и отстъпващи войници.

43. Загинали към 3000 души, в лагера били отнесени 5000 ранени. Между тях и Гал, прободен от четири стрели. Той починал от тия рани. Антоний обходил ранените, ободрявал ги със сълзи в очите, потънал в скръб, а те с усмивка поемали десницата му и го молели да се прибере, за себе си да се погрижи, да не се мъчи, поздравявали го като император и казвали, че ако той е жив и здрав, това е и тяхното спасение.

Изобщо нямало друг император по онова време, който да водел по-смела, по-издръжлива и по-бодра войска. Но по уважението към военачалника, по съзнателната дисциплина, по това, че всички — знатни и обикновени, офицери и войници — еднакво поставяли похвалите и наградите, получени от Антоний, над сигурността и живота си, по това тази войска имала първенство дори над древността. Много били причините за всичко това, говорих вече. Дължало се на неговото благородство, на убедителната му реч, на простотата и щедростта, на неговата веселост, чувство за хумор и общителност. А тогава се грижел за болните, откликвал на болките, изпълнявал всички молби. Затова ранените и болните показали повече бойна готовност от здравите.

44. Макар да били уморени и изтощени, враговете, окрилени от победата, дотам подценили римляните, че дръзнали да прекарат нощта непосредствено до римския лагер. Очаквали, че е изоставен и ще могат

веднага да разграбят имуществото и празните палатки. На разсъмване там се събрали още повече, казват, че се струпали около 40 000 конници. Царят пратил дори тези отреди, които винаги държал при себе си, понеже бил уверен в успеха на настъплението (в бой той самият никога не влизал). Антоний решил да се обърне с реч към войниците и поискал черна тога, за да предизвика повече жалост. Но приятелите му се възпротивили, затова излязъл облечен в пурпурна дреха на пълководец. В речта си възхвалил победителите, укорил тези, които отстъпили. Първите ги призовали да се уповава на тях, вторите се оправдали като се оставили на волята му да ги накаже с «десетка» или с някои друго наказание, но го молили да остави скръбта и възмущението. След техните думи вдигнал ръце към небето и отправил молитва към боговете: ако съдбата е завидяла на прежното му щастие, нека възмездие да падне само върху него, но на войската да даде спасение и победа.

45. На следния ден се укрепили и тръгнали по-здро. Партите ги нападнали и страшно се изненадали. Мислели, че се отправят на грабеж и плякосване, а не за битка. Но ги посрещнали облаци стрели, виделя насреща си здрави, читави и бодри противници. И това ги отчаяло отново. Нападнали ги, когато бавно се спускали по някаква височина. Тогава тежковъоръжените се извърнали и обградили лековъоръжените, клекнали на колене и поставили щитовете пред себе си. Зад тях други направили нова, по-висока редица и следващите по същия начин. Така наредени, щитовете приличали на покрив, зрелището било много интересно. А и укреплението било плътно, стрелите се плъзгали по него. Партите обаче решили, че клякането на коляно е признак на умора и един вид почивка, затова оставили лъковете, хванали копията и притичали наблизко. Тогава римляните неочаквано подскочили, подканяйки се с боен вик, и забили отблизо копия, избили първите, а всички други обърнали в бягство. Подобни стълкновения ставали и следващите дни и така лека-полека се придвижвали нататък.

Глад обхванал войската. От воюване не оставало време да се набавя храна, а липсвали и оръдия за мелене. Повечето изоставили, тъй като едната част от впрегатния добитък измряла, другата мъкнела болните и ранените. Казват, че цената на дневна дажба жито станала 50 драхми, а ечемичен хляб се разменял за същото тегло сребро. Принудени да се хранят с треви и корени, намирали тук-таме и такива, които могат да се ядат, но трябвало да ядат и такива, които никой не вкусвал дотогава. Така яли някаква трева, от която полудявали и умирали. Вкусилият от тая трева забравял всичко, никого не можел да познае и вършел едно-единствено нещо, и то сериозно и съсредоточено, обръщал и търкалял камъни. Полето се изпълнило с войници, наведени над земята, които изравяли камъни и ги пренасяли от едно място на друго. Накрая повръщали злъчка и умирали. Липсвало единственото лекарство — виното. Така измрели мнозина, а партите не отстъпвали. Разказват, че Антоний често простенвал; «О вие, десет хиляди!» Чудел се как Ксенофонт и войниците му успели да се спасят след много по - дълъг път, тръгнали чак от Вавилония, и след сражения с много по-многоброен враг.

46. Партите не успели да разстроят войската, нито да разкъсат бойния ред. Няколко пъти вече търпели поражение и отстъпвали. Затова отново започнали да се приближават мирно към отредите, които отиват за фураж и храна, показвали отпуснатите тетиви на своите лъкове и казвали, че се връщат назад и с това слагат край на войната, но известен брой меди

ще продължат още един-два дена път, без да им създават неприятности, в защита на селищата нататък. Тия думи завършвали с приятелски разговори и поздравления. Римляните отново се обнадееди, а Антоний решил да тръгне през полето, защото пътят в полите на планината бил безводен. Канел се вече да го стори, когато пристигнал в лагера един неприятел, на име Митридат, братовчед на Монеzes, който намерил убежище преди време при Антоний и получил в дар три града. Помолил да се яви някой, говорещ партски или сирийски. Дошъл Александър от Антиохия, приближен на Антоний. Митридат най-напред казал кой е и изразил своята благодарност от името на Монеzes. После попитал Александър вижда ли в далечината няколко свързани един с друг високи хълма. Отвърнал, че ги вижда. «Под тях, рекъл Митридат, партите ви устройват засада с цялата си войска. Голямата равнина започва от тия хълмове. Очакват, че са ви измамили и че като оставите пътя край планините, там ще могат да ви разбият. По оня път ви очакват жаждата и гладът. Вие обаче сте свикнали с тях. Но ако тръгнете по тоя, Антоний ще узнае какво е постигнало Карс.»

47. Това рекъл и си отишъл. Антоний се объркал и извикал приятелите си, както и пътеводача мардиец. Той бил на същото мнение. Според него дори без неприятел било трудно да се минава през равнината, било трудно и рисковано, защото липсвал определен път и отвсякъде било открито; по-трудният път имал само един голям недостатък — около един ден липса на вода. Още през нощта Антоний се отправил по тоя път, като наредил да се запасят с вода. Мнозина нямали съдове, затова напълнили шлемовете си, някои кожени мехове.

Партите разбрали, когато той бил вече на път. И противно на обичая си, вдигнали се след тях още през нощта. На разсъмване достигнали последните редици, изтощени от умора и безсъние. Изминали тази нощ 240 стадия. И не очаквали враговете да ги настигнат толкова бързо. Това ги потиснало. А и схватките увеличавали жаждата. Те напредвали и се бранели едновременно. Първите достигнали река със студена и бистра вода, която била обаче солена и отровна и който пиел, веднага получавал остра болка и спазми в стомаха и изпитвал още по-пареща жажда. И въпреки че мардиецът предупредил, те отстранили със сила тия, които пречели, и пили. Антоний трябвало да обхожда войниците и да ги ободрява, че недалече има река с пивка вода и пътят нататък бил труден, недостъпен за коне, и враговете ще се върнат назад. Дал знак и на сражаващите се да дойдат, наредил да се построи лагер, за да се съвземат малко войниците на сянка.

48. Разпънали палатките и партите веднага, както винаги, се оттеглили. Тогава дошъл отново Митридат, явил се пред Александър и посъветвал Антоний, щом войската малко си почине, да я вдигне и бързо да се отправи към реката. Партите нямало да я минат, дотам щели да го преследват. За тия сведения Антоний го надарил чрез Александър с много златни чаши и съдове, но той взел толкова, колкото можел да тури в дрехата си, и си отишъл.

На сутринта се вдигнали и тръгнали. Враговете не попречили. Но те прекарвали една от най-страшните и трудни нощи и сами били причина за това. Избили и ограбили всички, които притежавали злато и сребро, разграбили багажа от обоза, накрая нападнали обоза на Антоний, разчупили скъпоценните чаши и масички и си ги поделили. Шум и бъркотия обхванали целия лагер, помислили, че врагът е нахлул и е настанал часът на грабеж и разгром. Антоний повикал един телохранител либертин, на име Рами, и го заклел, щом заповяда, да го пониже с меча си и му отсече

главата, за да не падне жив в ръцете на неприятеля и за да не го познаят след смъртта му. Другарите на Антоний заплакали, но мардиецът ги окуражил, реката била близо. Духнал по-влажен и хладен въздух и всички задишали по-свободно, освен това се познавало по времето, което минало, че оставало още малко път. Нощта вече отминавала, когато други съобщили, че бъркотията е породена от самите тях, от тяхната алчност и користолюбие. Антоний решил да сложи ред в тая суматоха и блуждаене, затова наредил да се даде знак за построяване на лагер.

49. Вече се развиделявало и войската започвала да се успокоява и приема обичайния си вид, когато до последните достигнали стрелите на партите. Веднага лековъоръжените получили сигнал да влязат в бой. Тежковъоръжените пак образували защита с щитове и посрещнали стрелите и копията на враговете, които не смеели да се доближат. Така защитени, първите малко по малко достигнали реката. Антоний построил на брега конницата срещу неприятеля и най-напред прекарал болните и ранените, Вече дори тези, които воювали, можели лесно да пият вода. Щом като видели реката, партите отпуснали лъковете и известили на римляните спокойно да минават, с много похвали за тяхната храброст. Преминали спокойно, починали, след това тръгнали, но все още се отнасяли с недоверие към партите. На шестия ден след последната битка достигнали река Аракс, която служи за граница на Мидия и Армения. Реката, по всичко личало, била дълбока и с опасно течение. Пръснала се и мълва, че неприятелите са им устроили засада и при преминаването ще ги нападнат. Но успели да преминат благополучно и стъпили в Армения. Като дългоочаквана земя в морето от радост зацелували брега и се запрегръщали, облени в сълзи. Тръгнали през богатата земя и понеже след дългия поход и глад веднага започнали да ядат всичко, изпоразболели се от водянка и разстройство.

50. Там Антоний извършил преглед па войската и се оказало, че загубил 20 000 пехотинци и 4000 конници. Не всички загинали в бой, повече от половината умрели от болести. Изминал пътя от Фраата до Армения за 27 дена, в 18 битки с партите излезли победители, но тия победи били безрезултатни, защото не можели да преследват неприятеля подалече и с повече сила. Тогава се почувствувало осезателно, че арменският цар Артаваздес е виновен Антоний да не доведе до крайна победа тая война. Имал на разположение шестнадесетте хиляди конници, които той отвел от Мидия, войска с подобно на партите въоръжение и маниер на воюване, когато римляните обръщали в бягство неприятелите, те можели да ги унищожат в преследването и нямало да имат възможност толкова пъти да се съвземат и отново да влизат в стълкновение. Разгневени, всички карали Антоний да отмъсти на арменския цар. Но той постъпил разумно. Понеже войската била слаба и в затруднено положение, не реагирал с упреци за предателство и не променил своето приятелско и почтително отношение към него. По-късно обаче нахлул в Армения и успял с много обещания и условия да го придума да иде при него, пленил го и окован го отвел в Александрия, дето отпразнувал своя триумф. Римляните най-много се ядосали на това, че заради Клеопатра споделя с египтяните великите достойни отличия на своята родина. Но това станало по-късно.

51. А тогава загубил по пътя 8000 души, принуден да бърза посред зима в непрекъснат сняг. Сам избързал напред с малък отред и слязъл край морето в едно селища между Берит и Сидон, наричано Бяло село, да чака Клеопатра. Тя се бавела. Обхванат от нетърпение и мъка, отдал се на пиене.

Но не издържал да лежи и докато пиели, вдигал се и все излизал да проверява не е ли дошла. Накрая пристигнала с много дрехи и пари за войниците. Някои твърдят, че донесла само дрехи, а Антоний платил на войниците от своя джоб, но казал, че парите са от нея.

52. Царят на медите и царят на партите Фраатес се скарали. Казват, повод станала римската плячка. И това породило подозрение и страх у царя на медите, че партският цар замисля да го изгони от престола. Затова пратил да повикат Антоний с предложение за съвместни военни действия срещу партите. Антоний се зарадвал и обнадеждал — по-рано единствената причина да не може да надвие партите, била липсата на достатъчно конница и стрелци, сега той ги получавал не като молел друг, а като молели него. Пригответил се да прекоси обратно Армения и като съедини сили с царя на медите при река Аракс, да обяви война на партите.

53. Междувременно в Рим Октавия пожелала да отплува при Антоний. Цезар се съгласил не защото не можел да ѝ откаже като на сестра, както смятат повечето автори, а за да стане тя достоен повод за война, в случай че Антоний я пренебрегне и обиди. Била вече в Атина, когато получила писмо от Антоний: нареждал ѝ да го чака там, а също съобщавал и за похода срещу партите. Макар да схващала причината за това нареждане и да не ѝ било приятно, тя го запитала с писмо къде да прати донесеното. Носела много войнишки дрехи, впрегатен добитък, пари и подаръци за офицерите и приятелите му; освен това 2000 войници, подготвени отлично, разпределени в преториански кохорти и великолепно въоръжени. Нигер, приятел на Антоний, пратен от нея, съобщил всичко това на Антоний и я похвалил с високи достойни похвали.

Клеопатра усетила, че Октавия същевременно иде да се бори с нея, и се уплашила да не би да ѝ стане непобедима съперница и напълно да спечели Антоний, ако прибави към грижите си за него и към удоволствията своя чист нрав и авторитета на Цезар. Затова започнала да се преструва, че страда от любов по Антоний: хранела се малко, отслабнала съвсем, влизал ли при нея, погледът ѝ ставал въодушевен, когато излизал, печален и угнетен. Правела тъй, че да я заварва обляна в сълзи и уж че закрива очи и се крие, за да не види. А той се готвел да тръгва от Сирия за Мидия. Ласкатели действували в нейна полза, укорявали Антоний, че е студен и безчувствен човек, че погубва тая жена, толкова силно свързана единствено и само с него. Октавия дошла за делата на брат си, а можела да се ползува от името съпруга. А Клеопатра, царица на толкова люде, наричат негова любовница и тя не се срамува от това име, нито го смята позорно, докато може да го вижда и живее. Но тя нямало да преживее разлъката си с него. Накрая така го размекнали и разнежили, че от страх да не би Клеопатра да умре, се върнал в Александрия и отложил похода срещу партите за лятото, макар случаят да бил удобен поради вътрешните размирици в Партия. Оправил донякъде положението с царя на медите. Отишъл при него, сключил приятелски договор и сгодил една от неговите дъщери, още невръстна, за свой син от Клеопатра. Върнал се в Александрия, а гражданската война ставала вече неизбежна.

54. Цезар решил, че името на Октавия е опетнено, и като се върнала от Атина, наредил да напусне дома на Антоний. Но тя отказала и го помолила, ако не е намерил друг повод да започне война с Антоний, да не я започва заради нея, защото било недостойно дори да се слуша, че двама велики императори сложили начало на гражданска война в Рим — единият от любов към жена, другият за накърнена сестринска чест. Тия думи тя

доказала и с дела. Живяла в дома на Антоний, все едно, че и той живее в него, грижила се честно и великодушно не само за своите деца, но и за родените от Фулвия. И всички приятели на Антоний, които идвали в Рим при магистратите или по друга работа, тя приемала и им съдействувала в молбите им пред Цезар. Без да иска, с тия си дела вредяла на Антоний. Намразили го, задето е несправедлив спрямо толкова благородна жена.

Намразили го и за разпределението на държавата, което направил за децата си в Александрия. Твърде надменно, театрално и недостойно било то за римлянин. В препълнения с хора гимназион били поставени на сребърна трибуна два златни трона — единият за него, другият за Клеопатра, а за децата други, по-ниски. Възкачили се и седнали. Най-напред провъзгласил Клеопатра за царица на Египет, Кипър, Африка и Койлесирия, а за неин съвластник Цезарион, син на Юлий Цезар, при чиято смърт Клеопатра била бременна с него. След това провъзгласил децата си от Клеопатра за царе на царете и определил за Александър Армения, Мидия и Партия, когато бъде покорена, а за Птолемей Финикия, Сирия и Киликия. В същото време извел пред присъстващите Александър, облечен в медска носия, с островърха тиара, и Птолемей в ботуши, наметнат с хламида и в кавсия, украсена с диадема. Облеклото на Птолемей носели наследниците на Александър Велики, облеклото на Александър — царете на Мидия и Армения. Като поздравили родителите си, децата били заобиколени от охрана, единият син от македонци, другият от арменци. А Клеопатра и тогава, и по-късно, когато излизала пред народа, обличала свещената дреха на Изидата и била наричана Новата Изидата.

55. Цезар често говорел в сената за тия събития и често обвинявал пред народа Антоний. С това създал настроение срещу него. Антоний отговарял с контраобвинения в писма. Най-много го винял, първо, за това, че като отнел на Помпей Сицилия, не отделил за него полагащата се част от острова. Второ — задето задържал за себе си неговите кораби, които използвал във войната. Трето — задето сам сложил ръка върху войската, областите и доходите от тях на техния колега Лепид, след като го отстранил от власт и го опозорил. Най-накрая — задето разпределил почти цяла Италия между своите войници, а за неговите нищо не оставил. Срещу тия обвинения Цезар се защитил по следния начин: лишил Лепид от власт, защото той злоупотребил с нея; ще раздели с Антоний това, което завоювал с оръжие, когато и Антоний раздели с него Армения; неговите войници нямат никакъв дял в Италия, те имат дял в Мидия и Партия, с които разширили римската власт, като воювали храбро, водени от своя император.

56. Антоний научил тоя отговор в Армения. Веднага наредил на Канидий да се отпрати към морето с 16 легиона. А той тръгнал с Клеопатра за Ефес. От всички страни там се стекли морските сили, 800 кораба заедно с товарите. От тях 200 предоставила Клеопатра, както и 2000 таланта и провизии за цялата войска по време на войната. Посъветван от Домиций и от някои други, Антоний наредил на Клеопатра да отплува в Египет и там да дочака края на войната. Тя се бояла да не би Октавия пак да се намеси и да уреди недоразуменията им, затова подкупила с много пари Канидий да говори на Антоний в нейна полза; несправедливо било да я държи настрана от войната, когато тя му оказала такава голяма помощ, и неразумно било да дразни с това египтяните, които съставлявали голяма част от морската войска; и невъзможно е да се намери цар измежду съюзните царе, който да надминава по ум и разсъдък Клеопатра; тя сама години наред управлявала

своята огромна държава, а понеже вече дълги години била край него, придобила опита му във важните военни дела. Тия думи изиграли своята роля, всичко ставало в полза на Цезар.

Войската се събирала, а те заплували към Самос, където се отдали на удоволствия и развлечения. Заедно със заповедта всички царе, управители, наместници, племена и градове между Сирия, Азовско море, Армения и Илирия да пращат и носят провизии и средства за войната, наредено било да се съберат в Самос всички актьори. И когато почти целият свят изнемогвал и охкал, един остров в средата му дълги дни бил оглушаван от звуците на флейти и китари, бил изпълван с театрални зрелища и състезания с хорове. Принесли обща жертва, за която всеки град извел бик, и царе се надпреварвали да дават угощения и да се даряват. Дори тръгвала приказка какви ли тържества ще устроят след победата, щом като сега, преди войната, празнуват тъй разточително,

57. Подир това предоставил на актьорите Приена там да устройват представления. А той отплувал в Атина и продължил да празнува и да се забавлява. От ревност към почитта и обичта, която атиняните хранили към Октавия, Клеопатра решила да разположи народа с щедри дарове. От благодарност взели решение да я наградят с почести. Между вестителите, които отишли в дома ѝ да известят решението, бил и Антоний, в качеството си на гражданин на Атина. Той произнесъл пред нея и реч от името на града. Тогава пратил хора в Рим да изгонят Октавия от дома му. Казват, тя напуснала, като взела със себе си всички деца на Антоний с изключение на най-възрастния син, роден от Фулвия, Той бил при баща си. Напускайки, плачела и виняла съдбата, задето и тя станала една от причините за гражданската война. Римляните съжалявали не нея, а Антоний, особено тия, които виждали Клеопатра и знаели, че не стои по-горе от Октавия нито по хубост, нито по младост.

58. Известията за скоростта и размерите на Антониевата подготовка смутили Цезар. Той се боял да не би войната да стане същото лято. Липсвали много неща, пък и хората недоволствували от допълнителните данъци. Свободнородените трябвало да отделят една четвърт от дохода си, а либертините една осма от своето имущество. Това станало причина да се вдигнат гласове против него и безпокойство да обхване цяла Италия. Затова и считат отлагането на войната за една от най-големите грешки на Антоний. Дал възможност на Цезар да се подготви, а на хората време да се успокоят. Гневели се, докато плащали, но като платили, минало им.

Тиций и Планк, бивши консули, приятели на Антоний, оскърбявани от Клеопатра, понеже енергично се противопоставяли на предложението да бъде съюзица, напуснали Антоний и отишли при Цезар. Понеже знаели текста на Антониевото завещание, издали го на Цезар, Пазело се при девиците-весталки. Цезар пратил да го вземат, но те отказали да го дадат. Ако искал да го вземе, сам да отидел. Отишъл и го взел. Най-напред го прочел насаме и отбелязал някои места, които могат да повдигнат обвинение. След това събрал сената и го прочел. Повечето сенатори останали недоволни. Недостойно и чуждо на римските обичаи било жив човек да дава сметка за това, което желае да се изпълни след смъртта му. От всички положения в завещанието Цезар най-вече се хванал за начина как да бъде погребан. Нарездал, дори в Рим да умре, като мине през форума процесията, тялото му да бъде пратено в Александрия на Клеопатра. А Калвизий, другар на Цезар, изнесъл и тия обвинения, свързани с Клеопатра; подарил ѝ Пергамската библиотека, съдържаща 200 000 свитъка; на

един пир в присъствието на много хора станал и изтрил краката ѝ по някакъв бас и предварителна уговорка; понесъл в негово присъствие граждани на Ефес да ѝ поднесат приветствие като на господарка; често, докато оправял споровете на царе и наместници, седнал на трибуната, получавал от нея любовни писма на дъсчици, украсени с оникс и кристал, и прекъсвал работата, за да ги чете; веднъж, когато Фурний, най-блестящият и най-почитан римски оратор, произнасял реч, случайно през площада минавала Клеопатра в носилка; щом я зърнал, Антоний скочил, оставил процеса, залепил се за носилката и тръгнал да я съпровожда. Но по всичко личи, Калвизий излъгал повечето от тия неща.

59. Приятелите на Антоний обикаляли народа в Рим и молели за съдействието му. Пратили при Антоний един от тях, Геминий, с молба да помисли за себе си, да не се оставя да го лишават от власт и да го прогласяват за враг на римския народ. Щом Геминий пристигнал в Гърция, Клеопатра се изпълнила с подозрение, че иде да действа в полза на Октавия. Присмивала му се тя и постоянно го подигравала, като по време на пир му оставяла най-ниското място. Но той търпеливо чакал случай да разтваря с Антоний. Когато на угощението той го накарал да каже защо е дошъл, рекъл: «Всичко останало мога да ти кажа, когато сме трезви, но в едно нещо съм убеден и трезв, и пиан, че всичко ще бъде наред, ако Клеопатра си иде в Египет.» Антоний се разсърдил на тия думи, а Клеопатра отвърнала: «Добре стори, Геминий, че призна истината без мъчения.» Няколко дена по-късно Геминий тайно отпътувал за Рим. Ласкателите на Клеопатра прогнили и много други приятели на Антоний, които не можели да търпят техния пиански брътвеж и шутовство. Между тях били и Марк Силан и историкът Делий. Казват, че той дори се боял за живота си от козните на Клеопатра, предупредил го лекарят Главк. Бил я обидил веднъж на пир, казал, че им сипва оцет, а в Рим Сармент пиел фалернско вино. Сармент се наричало едно момче — любимец на Цезар, което на латински се казва «*dellisciae*».

60. Щом се приготвил достатъчно, Цезар прокарал решение да се обяви война на Клеопатра, а Антоний да се лиши от властта, която ѝ отстъпил. Добавил още, че Антоний е жертва на магьосничество и дори не владее себе си, а войната срещу Рим водят евнухът Мардион, Потин, Ирада — фризьорката на Клеопатра, и Хармион, които имат най-голяма власт.

Разказват, станали следните знамения преди войната. Земята се разтворила и погълнала Пизаура, колония на Адриатическо море, основана от Антоний. Една от мраморните статуи на Антоний при Алба се обляла в пот. Няколко дена поред хора я изтривали, тя не преставала да се поти. Бил в Патра, когато гръм опожарил храма на Херакъл. В Атина силен вятър вдигнал статуята на Дионис от скулптурната група «Боят на гигантите» и я стоварил в театъра. По-горе казах, че Антоний свързвал произхода си с Херакъл и имал амбицията в живота си да прилича на Дионис; затова и го наричали Новия Дионис. Същата буря съборила сред толкова статуи единствено още огромните статуи на Евменес и Атал, снабдени с надпис от Антоний. Адмиралският кораб на Клеопатра носел името «Антониада». Станало на него странно знамение. Лястовици свили гнездо на носа. Долетели други лястовици, изгонили ги от гнездата и убили малките.

61. В крайна сметка Антоний разполагал за войната с не по-малко от 500 бойни кораба, между тях много с осем и десет реда весла, с празничен, внушителен вид. Разполагал със 100 000 пехота и 12 000 конница. Воювали с него следните подчинени нему царе: царят на Африка Бокх, царят на

Горна Киликия Таркондем, царят на Кападокия Архелай, на Пафлагония Филадельф, на Комагена Митридат, на Тракия Садал. Освен това пратили войска царят на Понт Полемон, Малах от Арабия и юдейският цар Ирод. Помощ получил и от царя на Ликаония и Галатия Аминтас, също и от царя на Мидия. Цезар разполагал с 250 кораба, 80 000 пехота, конница, приблизително колкото Антоний. Антоний владеел земите от Ефрат и Армения до Йонийско море и Илирия, а Цезар всички провинции от Илирия до Океана на запад и оттам до Тиренско и Сицилийско море. От Африка Цезар владеел всички земи на юг от Италия, Галия и Иберия до Херакловите стълбове, а Антоний останалата част — от Кирена до Етиопия.

62. Антоний толкова угаждал на Клеопатра, че приел заради нея варианта на морската битка, въпреки че явно имал надмощие по суша. Взел това решение, макар да виждал, че липсва екипаж и капитаните на корабите са принудени да набират в твърде изстрадала вече Гърция за гребци случайни хора — скитници, магаретари, жетвари, момчета, но въпреки това оставали непопълнени и повечето кораби тръгнали зле екипирани. Цезар събрал своята флота в Тарент и Брундизий. Състояла се от малки, бързи и подвижни кораби, екипирани отлично, построени не да вдъхват надменен респект. Пратил вест на Антоний, канел го да се яви с флотата си, да не губели повече време. Обещал да предостави спокойни пристанища и пристанищата и да отстъпи с войската си навътре в Италия на време един преход с кон, за да може свободно да дебаркира и да построи лагер. Антоний отвърнал надменно на това надменно предложение, като го поканил да се яви на единоборство, макар да бил по-възрастен. Ако откажел, смятал за добре войските им да се срещнат при Фарсал, както Цезар и Помпей преди време. Но Цезар го изпреварил, преминал бързо Йонийско море и заел Торуна, крайбрежно селище в Епир, докато Антоний стоял на котва при Акций, на което място днес е Никополис, Антоний и хората му се объркали, тяхната пехота закъснявала, а Клеопатра се пошегувала: «Какво чак толкова, се е случило, ако Цезар е в Торуна?»

63. На сутринта неприятелската флота се насочила срещу тях. Антоний се уплашил, че ще пленят корабите, те били празни, нямало войници, и въоръжил гребците, наредил ги по палубата, за да се виждат. Вдигнал и веслата на корабите и ги разположил във входа на пристанището, обърнати с носовете напред, един вид в бойна готовност, готови за отпор. Цезар се хванал на измамата и отстъпил. Антоний умно лишил от вода противника, като я оградил с укрепление. А водата в околността не достигала, не била добра за пиене. Отнесъл се великодушно и към Домиций въпреки недоброжелателството на Клеопатра. Той се разболял от треска, когато избягал с малка лодка и се присъединил към Цезар. Антоний тежко преживял това дезертъорство, но му пратил всички вещи заедно с приятелите и слугите. А Домиций, сякаш за да не остане неизвестно, че съжалява за своето предателство и невярност, веднага умрял. Дезертирали при Цезар и някои царе — Аминтас и Дейотар например.

Понеже флотата във всяко едно отношение била в окаяно положение и никаква помощ не можела да я оправи, Антоний се видял принуден да използва сухопътната войска. В тия опасни минути и Канидий, военачалник на пехотата, променил мнението си. Посъветвал Антоний да отпрати Клеопатра, да иде в Тракия или в Македония и там да се реши на сухопътно сражение. А и Дикомес, царят на гетите, обещал да помогне с голяма войска. Не било позорно да избяга от морската битка с Цезар, който придобил опит в Сицилийската война; но позорно щяло да бъде един

толкова опитен в сухопътните битки мъж като Антоний да не се възползува от силата и подготовката на своите тежковъоръжени войници, а да ги хаби и пилее по корабите. Въпреки всичко обаче победило мнението на Клеопатра – войната да се реши в морска битка. А тя се готвела вече за бягство и мислела не какво ще бъде полезно за победата, но как най-лесно да се измъкне, когато положението стане критично.

Прокаран бил от лагера към пристана мост върху дълга скеля. По него Антоний минавал спокойно и непредпазливо. Един роб съобщил на Цезар, че е възможно да пленят Антоний, когато минава по моста. Той пратил да му устроят засада. И щели да успеят, но хванали тоя, дето вървял пред него, а Антоний едвам се отървал с бягане.

64. Като се решил на морската битка, подпалил всички египетски кораби с изключение на шестдесет. А на най-големите и най-добрите свои от триери до кораби с десет реда весла натоварил 20 000 тежковъоръжени войници и 2000 стрелци. Разказват, тогава един пехотен офицер, спътник на Антоний в много негови победи и с много рани по тялото, проплакал, когато минал край него, и рекъл: «Императоре, защо нямаш доверие на тези рани и на този меч, а вярваш на проклетото дърво? Нека египтяните и финикийците се бият по море, на нас дай земя, свиквали сме да умираме или да побеждаваме, изправени на нея.» На тия думи нищо не отвърнал, ободрил го само с движение на ръката и с поглед и отминал. И не пристъпил към тая битка уверен, щом като заповядал на кормчиите да натоварят и поставят платната, докато те искали да ги оставят. Уверил ги, че целта трябва да бъде койкoй враг да не убегне.

65. И тоя ден, и следващите три имало силен вятър и високи вълни. Било невъзможно да се почне. На петия ден вятърът утихнал, морето се успокоило. Тогава се срещнали. Антоний и Публикола държели десния фланг, Целий левия, в центъра били Марк Октавий и Марк Инстей. Цезар поставил на левия фланг Агрипа, а за себе си оставил десния. Антониевата сухопътна войска водел Канидий, а Цезаровата Таур. Наредени на брега на морето, те чакали знак да започнат. А ето какво правели императорите: Антоний обикалял на малък съд навсякъде и ободрявал войните, съветвал ги да се уповават на солидните кораби и да се бият, все едно стъпили на земя; кормчиите съветвал да изчакат нападението на врага, като че ли корабите са неподвижни на котва, и да се пазят от входа на пристанището, мястото било опасно. А Цезар още по тъмно тръгвал от палатката към корабите, когато срещнал човек с магаре. Попитал го как се казва, а той го познал и отвърнал: «Евтих се казвам (Щастливец), а магарето ми Никон (Победител).» По-късно, когато натрупал на това място носовете на превзетите кораби, поставил и бронзова статуя на магаре и човек.

Плувайки към десния фланг, Цезар разглеждал от кораба бойния ред на противника. Учудило го много, че враговете стоят в теснината неподвижно, все едно, че корабите са на котва. Решил, че наистина е тъй, и дълго държал флотата си на около осем стадия разстояние. Към обяд отново духнал вятър и се вдигнали вълни. Но на хората на Антоний вече омръзнало да чакат. Уверени, че корабите им са непревземаеми при тая височина и размери, придвижили левия фланг. Като видял това, Цезар се зарадвал и обърнал носовете на десния фланг, целта му била да изкара врага от теснината на залива и като се раздалечат един от друг, да ги обкръжи със своите лекоподвижни, добре въоръжени кораби и тогава да нападне техните тежки бавни съдове, твърде натоварени, а с малко гребци.

66. Битката започнала. Но се пазели от удари и стълкновения. Тежките Антониеви кораби трудно набирали скорост, а тъкмо това е необходимо, за да се нанесе бърз и точен удар. Корабите на Цезар не само избягвала да удрят нос в твърдите медни носове на неприятелските кораби, но не смеели да нанесат удари дори в кърмата. Знаели, че носовете на техните кораби лесно ще се строшат при сблъсък с корпуса на неприятелските кораби, направени от големи четириъгълни дървени плочки, скрепени една с друга с железни скоби. Битката напомняла сухопътно сражение или по-скоро обсада на крепост. Три, четири кораба атакували едновременно един кораб на Антоний. Употребявали обсадни навеси, дълги и къси копия, мятали и огън. Войниците на Антоний стреляли от дървените бойници дори с катапулта.

Агрипа разгърнал другия фланг за обкръжение, а Публикола, заставен да направи същото, се откъснал от центъра. Това предизвикало объркване, но той влязъл в бой с Арунций. До тоя момент никой нямал превес и не било ясно какъв ще е изходът, когато изведнъж шейсетте кораба на Клеопатра вдигнали платна за отплаване и започнали да се промъкват през сражението. Наредени зад големите кораби, те предизвикали с минаването си объркване. Неприятелите удивени наблюдавали как с надуги от попътния вятър платна те поели към Пелопонес.

В тоя момент Антоний доказал, че не е нито военачалник, нито мъж и че изобщо не разполага със собствения си разум, доказал това, което рекъл един човек на смях, че душата на влюбения живее в чуждо тяло. Като че ли свързан с нея, трябвало да я следва, където и да тръгнела. Щом забелязал, че корабът ѝ отплава, моментално забравил всичко, побягнал и предал тия, които воювали и умирали за него. Качил се на пентера, съпровождан само от сириеца Алексас и Сцелий и тръгнал по петите на жената, която вече загубила, но и него щяла да погуби.

67. Като видяла, че е след нея, дала знак от кораба. Антоний се приближил и тя го приела на своя кораб. Но не я погледнал, скрил се. Сам, умълчан, седнал на носа я обхванал с две ръце глава. В това време се явили преследвачи — либурните на Цезар. Антоний наредил да обърнат кораба към тях и отблъснал всички. Но спартанецът Евриклес упорито не отстъпвал и размахвал копие от палубата на своя кораб, готов да го запрати. Антоний викнал от носа: «Кой си ти, дете преследваш Антоний?» Той отвърнал: «Аз съм Евриклес, син на Лахарес, Възползвам се от победата на Цезар, за да отмъстя за смъртта на баща си.» Лахарес, обвинен в разбойничество, бил посечен с брадва по заповед на Антоний. Но Евриклес не нападнал кораба на Антоний, а другия адмиралски кораб — били два. Ударил го с медния нос на своя кораб, наклонил го на една страна и тъй го превзел; освен този превзел още един, на него била натоварена скъпата посъда. Когато Евриклес се отдалечил, Антоний пак седнал безмълвен на същото място. И тъй прекарал три дена на носа сам, разгневен на Клеопатра или засрамен, докато стигнали в Тенар. Там жените от двора ги продумали да си говорят, по-късно да се хранят и да спят заедно.

Събрали се край тях доста на брой по-дребни корабчета и някои приятели, оцелели след поражението. Те съобщили, че флотата е унищожена, но предполагат, че пехотата е оцеляла. Антоний пратил вестители при Канидий с нареждане бързо да отстъпи с войската през Македония към Азия. Преди да се отправи от Тенар към Африка, както бил решил, отделил и дал на приятелите си товарен кораб, пълен с много пари, със сребърна и златна царска посъда, наредил да ги поделят помежду си и

всеки да помисли за своето спасение. Те започнали да отказват, да плачат, но Антоний мило, приятелски ги утешил, убедил и отпратил. Писал на Теофил, негов прокуратор в Коринт, да се погрижи за тяхната сигурност и да ги укрие, докато измолят милост от Цезар. Тоя Теофил бил баща на Кипарх, който се ползувал с изключителното уважение на Антоний, но който пръв от либертините минал на страната на Цезар. Той живял покъсно в Коринт.

68. Та това се случило с Антоний. При Акций флотата дълго време оказвала съпротива на Цезар, макар високите вълни да заливали палубите и да нанасяли щети. Капитулирали чак привечер. Убити били не повече от 5000 души. Заловили 300 кораба, така пише сам Цезар. Малцина усетили бягството на Антоний. И като научили, не искали да повярват, че е възможно да замине и да остави 19 легиона читави пешаци и 12 000 конници, като че ли не познава превратностите на съдбата и не е кален в опасностите на толкова войни и сражения. Войниците показали такава привързаност, че все очаквали да се появи отнякъде, доказвали такава вярност и доблест, че дори след като бягството му станало явно, седем дена чакали и оставяли без отговор настояването на Цезар за капитулация. Накрая, когато една нощ Канидий изоставил войската и избягал бягал, лишени от всичко и предадени от пълководците те отстъпили пред победителя.

След това Цезар отпътувал за Атина, сключил мир с гърците и останалите военни припаси раздал на градовете. А те били в плачевно положение, останали без средства, роби и добитък. Моят працядо Никарх например ми е разказвал как всички граждани трябвало да пренасят на гръб определено количество пшеница до брега на Антикира и как ги подкарвали с камшици. Вече пренесли първия внос и тъкмо определили втория и щели да тръгват когато се разчуло за поражението на Антоний и това спасило града. Понеже прокураторите и войниците на Антоний се разбягали, гражданите разпределили житото помежду си

69. Антоний пристигнал в Африка. От Паретоний изпратил Клеопатра в Египет, а той заживял в пълна самота: обикалял страната с двама свои приятели — гръцкия ретор Аристократ и римлянина Луцилий. За него писах на друго място, че при Филипи, за да спаси Брут от преследване, се представил за Брут и се предал в ръцете на преследвачите. И понеже Антоний му спасил живота, останал негов верен и сигурен приятел до края на живота. Когато и пълководецът, на когото поверил африканската войска, му изменил, Антоний опитал да се самоубие, но приятелите му попречили и го откарали в Александрия. Там заварили Клеопатра, заета с начинание огромно и опасно. Намерението ѝ било да вдигне и прекара флотата си през провлака, който отделял Червено и Средиземно море и се смятал за граница на Азия и Африка. Използувала мястото, където моретата се врязват най-дълбоко в сушата и ширината ѝ е само 300 стадия. Искала да разположи в Арабския залив натоварените с много пари и войска кораби и да се установи във внос от Египет, за да избегне войната и позора на робството. Но арабите край Петра подпалили първите прекарани кораби. И понеже Антоний също се надявал, че войската край Акций съществува, отказала се от тоя проект и се заела да укрепява местата, откъдето може да се нахлуе в Египет.

Антоний напуснал града и компанията на своите приятели. Направил си къща на остров Фарос, оградена с вал откъм морето. Заживял там далече от хората. Казвал, че му харесва философията на Тимон и се стреми да

живее като него, защото и той преживял подобни страдания. Онеправдан от неблагодарните си приятели, решил да няма доверие никому и да се изпълни с омраза към цялото човечество.

70. Този Тимон бил атинянин и живял по времето на Пелопонеската война, както може да се разбере от комедиите на Аристофан и Платон. Представен е там като мрачен човек, мизантроп, който бяга и се крие от хората. Обичал открито и поздравявал само младия дързък Алкивиад. Апемант се учудил и запитал защо така, а той рекъл, че обича младежа, защото е сигурен, че ще причини големи злини на атиняните. Допускал до себе си понякога само този Апемант, понеже му приличал и изповядвал същата философия. Веднъж на празника Антестерии, на втория ден, когато се възлива на мъртвите, те се угощавали двамата заедно. Апемант рекъл: «Колко приятно угощение, Тимоне.» А той отговорил: «Щеше да е, ако си бях сам.» Разказват, веднъж в народното събрание се качил на трибуната. Атиняните млъкнали, очаквали да каже нещо изключително. А той рекъл: «Атиняни! Имам малък имот, а в него смокиня. На нея се обесиха вече доста граждани. Мисля да вдигна къща на мястото, та затова искам публично да известя; ако някой от вас иска да се обеси, да го стори, преди да отсека смокинята.» Като умрял, погребали го на брега на морето край Хали. Постепенно морето изяло част от брега и вълните залели пътя, тъй че не можело да се ходи на неговия гроб. Ето и надгробния надпис:

Лежа тук, спасен от омразния живот.

Името ми не ще узнаете. Зли хора, зле да свършите.

Тоя надпис той съчинил приживе, тъй казват. А следната по-известна епитафия е на Калимах.

Аз — Тимон — живея тука. Хайде, махай се.

Прокълни ме и каквото искаш кажи, но се махай.

Това е само малка част от разказите за Тимон.

71. В това време Канидий изоставил войската при Акций, пристигнал при Антоний и сам станал вестител. Антоний научил още, че юдейският цар Ирод с няколко легиона и няколко кохорти минал на страната на Цезар, също тъй постъпили и останалите съюзни царе, тъй че въвн от Египет нямал вече никаква войска. Антоний ни най – малко не се разтревожил от тия събития. Напротив, радвал се, че загубил всякаква надежда. За да сложи край на всички свои грижи, напуснал крайморското убежище, което наричал Тимонейон, върнал се в двореца при Клеопатра и Александрия заживяла в празнични пирове, церемонии и дарения. Записал сина на Клеопатра от Юлий Цезар в колегията на ефебите, тържествено облякъл своя син от Фулвия Антул в мъжка тога. И няколко дена в Александрия шумяла пируващата празнична тълпа.

Клеопатра и Антоний закрили стария кръжец на неподражаемите и организирали нов, който не отстъпвал по разкош, изтънченост и разпуснатост на стария. Нарекли го «Компания на тия, които ще умрат заедно». Определили кой кого ще убие, за да сложат едновременно край на живота си, и отдавайки се на удоволствия, всички участници устройвали поред пир след пир. Клеопатра събирала всякакви отрови и изпитвала силата им. За да изследва болезнено ли действуват, опитвала ги върху осъдени на смърт. Разбрала, че тия, дето действуват бързо, са в същото време болезнени, а по-безболезнените пък действуват твърде бавно. Затова направила опити и с отровни животни, които отравяли пред нея или

оставяли едно друго да се отравят. По цял ден с това се занимавала. И открила, че между всички най-добро е ухапването на усойница. Умирало се без конвулсии и стонове. Ухапаният изпадал в дълбок сън като в безсъзнание, лицето леко се изпотпявало, усещанията се притъпявали и нямал никакво желание да се пробужда, също като човек, потънал в дълбок сън.

72. По това време пратили с Антоний вестители при Цезар в Азия. Тя молила властта в Египет да остане за децата ѝ, а той искал да се установи в Атина като обикновен гражданин, ако не може да остане в Египет. Пратили в тая мисия Еуфроний, учител на техните деца, тъй като нямали вече приятели и изгубили всякакво доверие при толкова дезертъори.

Алексас от Лаодикия, който се запознал с Антоний в Рим чрез Тимагенес и се ползвал пред него с влияние като никой друг грък и който станал най-доброто оръдие на Клеопатра в преодоляването на благосклонността на Антоний към Октавия, пратили при цар Ирод със задача да го привлече отново на страната на Антоний. Но Алексас останал там, предал Антоний и уверен във връзката с Ирод, дръзнал да се яви пред Цезар. Но Ирод нищо не помогнал. Веднага арестували Алексас и го отвели окован в родния му град. Там бил екзекутиран по заповед на Цезар. Такова възмездие получил още докато бил жив Антоний, задето го предал.

73. Цезар отхвърлил молбата на Антоний. На Клеопатра отговорил, че ще се отнесе към исканията ѝ благосклонно, ако убие Антоний или ако го изгони от Египет. Пратил с отговора и своя освободен роб Тирс, човек неглупав и способен да разговаря от името на своя млад господар с тази горда, уверена в своята красота жена. Той се срещнал е нея. Понеже разговаряли по-дълго от обикновено и понеже тя го приела с изключително уважение, Антоний изпаднал в подозрение, заловил го, подложил го на бичуване и го върнал със следното писмо на Цезар: «Надменен към мене, той ме засегна и обиди. Това ме разгневи, още повече, че сега нещастieto ме е направило гневлив. Ти ако не можеш да ми простиш тоя гняв, вземи моя освободен роб Хипарх и него увеси и бичувай, за да ми отвърнеш със същото.» След тоя случай Клеопатра решила да премахне всякакъв повод за подозрение и обиколила Антоний с изключителни грижи и внимание. Своя рожден ден например отпразнувала тихо, както налагали нерадостните събития, докато неговия отпразнувала тъй богато и тъй надхвърлила всеки блясък, че мнозина от поканените на угощението дошли бедни, а си отишли богати.

Агрипа постоянно викал Цезар да се върне в Рим, работите там стоели тъй, че имало нужда от него.

74. Та тогава войната била отложена. Но в края на зимата Цезар отново настъпил през Сирия, а офицерите му през Африка. След превземането на Пелузий се заговорило, че Селевк предал града не без желанието на Клеопатра. Но тя предала на Антоний неговата жена и деца да ги убие. И събрала в изкусно изградена удобна и висока гробница-хранилище, която се намирала непосредствено до храма на Изиди, всичко най-ценно от царското съкровище: злато, сребро, смарагд, скъпоценни камъни, абанос, слонова кост, канела. Наоколо натрупала лен и готови за подпалване факли, та Цезар, от страх да не би, отчаяна, да подпали и унищожи толкова богатство, да ѝ обещава с пратеници благосклонност, докато влезе в града с войските си.

Когато той разположил лагера край хиподрума, Антоний излязъл срещу него, сражавал се блестящо и отблъснал Цезаровата конница, която

преследвал чак до лагера. Горд от тая победа, влязъл в двореца, целунал Клеопатра, както бил въоръжен, и ѝ представил войника, отличил се най-много в битката. Дали му награда златна ризница и златен шлем. Но през нощта той дезертирал с тях при Цезар.

75. Антоний втори път пратил предложение на Цезар за единоборство. Отговорил му, че за него има много пътища към смъртта. Тогава Антоний разбрал, че е най-добре да загине в битка, и решил да влезе в стълкновение с него и по море, и по суша. Както разказват, на вечерята наредил на слугите да възлеят вино и да го угостят богато, защото не се знаело дали утре ще могат да сторят това и дали няма да обслужват други господари, докато той в същото време лежи мъртъв и безжизнен. При тия думи приятелите му заплакали. Като видял техните сълзи, казал, че ще ги предвожда в битка, от която очаква не победа и спасение, а славна смърт.

Разказват, същата тая нощ, късно било вече, градът утихнал, смълчан в уплаха и очакване на утрешния ден, когато изведнъж улиците се оглушили от свирки и песни, от овации и възгласите на тълпата, която като тържествено шествие на сатири в чест на Дионис шумно пляскала и подскачала. Преминала тая тълпа през целия град и стигнала чак до портата, дето били разположени враговете. Там крясъкът стигнал кулминацията си и утихнал. Според тълкувателите това странно събитие означавало, че бог Дионис, най-близък на Антоний и негов пример, оставял своя любимец.

76. На другото утро Антоний разположил пехотата си на хълмовете пред града. Съзрял в това време своите кораби в морето, отправени срещу корабите на неприятеля. Спокойно чакал да види техните подвизи. Но те приближили, поздравили с весла Цезаровите и ония отвърнали. След това се съединили в една флота, обърнали носове и заедно заплували към града. Докато наблюдавал това, изоставила го и конницата, и тя минала на другата страна. Победен, отстъпил с пехотата в града с викове, че Клеопатра го предала на тия, с които той станал неприятел заради нея.

Тя, уплашена от гнева и безумието му, избягала в гробницата и спуснала решетъчната врата, здраво заключена и запряна с железни мандала. Пратила да съобщят на Антоний, че е умряла. Той повярвал и си казал: «Защо се бавиш, Антоний? Съдбата ти отне последната и единствена причина да се чувствуваш свързан с живота.» Влязъл в стаята, свалил ризницата си и рекъл: «Клеопатра, Клеопатра, боли ме не това, че съм без тебе, веднага ще дойда там, където си ти, а това, че една жена ме надмина мене, прочутия със своята храброст император.»

Имал един верен роб на име Ерот. Още преди време се уговорил с него да го убие, щом му каже. И сега го подканил да изпълни уговорката. Робът извадил меч и вместо да убие него, извърнал лице, пробол себе си и се свлякъл в нозете му. Антоний рекъл: «Научи ме добре, Ероте, как да направя това, което ти сам не можеш да сториш.» С тия думи се пробол в стомаха и се отпуснал на леглото. Ударът не причинил веднага смъртта му. С лягането кръвта престанала да тече. Затова се надигнал и замолил присъстващите да го заколят. Те побягнали от спалнята и го оставили да вика и да се мята, докато дошъл писарят Диомедес, пратен от Клеопатра с нареждане да го отнесат при нея в гробницата.

77. Щом научил, че е жива, наредил слугите незабавно да го вдигнат и да го занесат на ръце до портите на гробницата, Клеопатра не отворила, а се показала на някакъв прозорец и пуснала оттам въжета. Вързали с тях Антоний, а тя с двете единствени жени, които взела със себе си в гробницата, го

задърпала нагоре. Присъстващите разказват, че нямало по-жална гледка от тая. Целият в кръв, вече издъхващ, Антоний се издигал нагоре; увиснал във въздуха, той протягал ръце към нея. И не било лесно за жените. С мъка, вкопчена с две ръце във въжето, и с огромно напрежение, изписано на лицето ѝ, Клеопатра дърпала въжето, а хората долу я ободрявали и изразявали гласно своята загриженост.

Накрая го поела, положила го да легне, разкъсала дрехите си над него, заудряла и задрала гърдите си с ръце, с лице изтривала кръвта му, наричала го господар, съпруг и император. Почти забравила своите нещастия в оплакването на неговите, Антоний прекъснал нейните вопли и замолил да му даде вино: жаден бил или се надявал то да помогне да умре по-бързо. Като пил, посъветвал я да се погрижи да спаси себе си, разбира се, в границата на достойнството; от всички Цезарови приятели да се надява най-много на Прокулей; а него да не оплаква за последните нещастия, да го облажава за щастieto, което е имал за това, че бил толкова прославен мъж, че имал огромна власт и че сега той, римлянинът, е победен достойно от римлянин.

78. Тъкмо издъхнал, пристигнал Прокулей, пратеник на Цезар. След като Антоний се пробол и го отнесли при Клеопатра, един от телохранителите, Деркетей, грабнал меч, скри го, тайно се измъкнал, дотичал в лагера на Цезар и там пръв съобщил за края на Антоний, показал и окървавения меч. Щом чул, Цезар се отдръпнал навътре в палатката и оплакал своя роднина, колега и другар в толкова боеве и политически дела. След това взел писмата, събрал приятелите си и ги прочел, за да ги убеди колко невъздържано и надменно отговарял винаги Антоний на неговите любезни и справедливи предложения.

Сетне пратил Прокулей с нареждане, ако може, да се постарее да залови Клеопатра жива. Безпокоял се и за съкровището, пък и мислил, че ще бъде добре за славата му тя да бъде водена в шествието на неговия триумф. Но Клеопатра отказала да се срещне лично с Прокулей. Разговарял с нея, долепен до вратата на гробницата, която била здраво залостена, но пропускала свободно гласовете. В разговора тя молила властта да остане за синовете ѝ, а той я успокоявал и съветвал да вярва на Цезар.

79. Като огледал внимателно мястото, доложил на Цезар. Пратили за втори разговор Гал. Той се приближил до вратата и нарочно проточил разговора. А в това време Прокулей си послужил със стълба и се вмъкнал в гробницата през прозорчето, откъдето жените поели Антоний. Заедно с двама роби втурнал се към портата, дето Клеопатра, изправена, разговаряла с Гал. Едната от жените, затворена с нея, изкрещяла: «Нещастна Клеопатра, хваната си.» Извърнала се, видяла Прокулей и веднага опитала да се прободее, носела в пояса си разбойнически нож. Но Прокулей се втурнал, хванал я с две ръце и рекъл: <Зле се отнасяш, Клеопатра, и със себе си, и с Цезар, като му отнемаш възможността да покаже своята хуманност и като представяш злонамерено този толкова милостив пълководец за неумолим и коварен.» Отнел ѝ ножа и претърсил дрехата ѝ, да не би да е скрила отрова. А Цезар пратил Епафродит, един освободен роб, с нареждане да бди зорко за живота ѝ, но без да я лишава от удоволствия и удобства.

80. Сам Цезар влязъл в града ръка за ръка с философа Арий и двамата разговаряли. Целял с това да го издигне в очите на гражданите, като видят колко много го почита. Влязъл в гимназиона, изкачил се на издигнатата трибуна и когато хората, обхванати от страх, паднали на колене, накарал ги да се вдигнат и казал, че освобождава народа от вся-

каква вина преди всичко от почит към основателя на града Александър, след това от възхищение към красотата и размерите на града и на трето място от благоразположение към своя приятел Арий. С такава почит се отнесъл Цезар към Арий и той успял благодарение на нея да помогне и на много други хора. Един от тях бил Филострат, ненадминат в импровизираното говорене оратор на онова време, който съвсем неоснователно се представял за последовател на Академията. Цезар отхвърлил исканията му, понеже не харесвал неговия самонадеян характер. Филострат пуснал бяла брада, облякъл черна дреха и вървял зад Арий все с тоя стих на уста: «Мъдрият на мъдрия помага, когато е мъдър.» Цезар научил това и решил да спаси не толкова Филострат от страх, колкото Арий от завист, затова го освободил.

81. От синовете на Антоний убил родения от Фулвия Антул. Предал го неговият педагог Теодор. Когато войниците отсекли главата му, той откраднал скъпоценния камък, който Антул носел около врата си, и го вшил на своя пояс. После отрекъл, че го взел, но го изобличили и бил разпънат на кръст. Децата на Клеопатра заедно с възпитателите си живеели под стража сравнително свободно. А Цезарион, смятан за син на Юлий Цезар, Клеопатра пратила с много пари през Етиопия в Индия. Но един друг педагог Родон, подобен на Теодор, го придумал да се върне, уж че Цезар го канел да заеме престола. Цезар наистина мислел нещо подобно, но, казват, Арий рекъл: «Не е добро нещо изобилието на Цезари.» Него Цезар убил покъсно, след смъртта на Клеопатра.

82. Много царе и много военачалници искали да погребат Антоний. Но Цезар не отнел на Клеопатра неговото тяло. Тя го наредила разкошно по царски със собствените си ръце, като имала всичко на разположение. От толкова мъка и болки, от удряне гърдите ѝ се подули и покрили с рани, тя паднала болна от треска. Зарадвала се и решила да се възползува от случая, да не приема храна и тъй да умре, без никой да може да ѝ попречи. Имала близък лекар, Олимп се казвал, споделила с него намеренията си и той ѝ станал съветник и съучастник в това постепенно самоубийство. Това разказва и самият Олимп в книгата, посветена на тия събития. Но Цезар усетил, заплашил я със съдбата на нейните деца, с които като обсадна машина тя била превзета и оставила да лекуват тялото ѝ и да я хранят.

83. След няколко дена и сам дошъл да я види и утеши. Лежала на проста сламена постеля. Като влязъл, скочила и паднала в краката му, била само по риза. Разбърканата коса и лицето ѝ издавали нейната мъка, гласът ѝ треперел, очите ѝ подпухнали от плач, виждали се изранените ѝ гърди, виждало се, че нещастieto е засегнало не по-малко тялото, отколкото душата. Но въпреки това не бил угаснал напълно нейният чар и красотата на нейната зряла възраст и макар в такова положение, те просветвали някъде отвътре, греивали в движението на лицето ѝ. Цезар я помолил да си легне и седнал близо до нея. Започнала да се оправдава, че всичко сторила по принуда и от страх пред Антоний. Но Цезар опровергал всичките ѝ доводи и изобличена, скоро замолила за милост като човек, твърдо решил да не напуска живота. Накрая му предала описа на съкровището. Един от управителите, Селевк, се опитал да издаде, че скрива и запазва за себе си една част. Тя скочила, хванала го за косите и го обсипала с плесници. Цезар се усмихнал, искал да я успокои, а тя рекла: «Не е ли възмутително, Цезаре, когато ти си счел достойно да дойдеш при мене и да ме поздравяш в положението, в което съм, робите ми да ме изобличават, че аз, нещастната, съм оставила някакви женски накити, и то не за себе си, а за да ги дам дар

на жена ти Ливия и на сестра ти Октавия и с това да те омилостивя и да те направя по-благ?» Цезар се зарадвал и се уверил по тия нейни думи, че иска да живее. Казал, че ѝ позволява да ги задържи и изобщо да очаква доказателство за неговата пълна благосклонност. Отишъл си с тия думи, като смятал, че я е измамил, но по-скоро той бил измамен.

84. Между приближените на Цезар имало един знатен младеж Корнелий Долабела. Той изпитвал слабост към Клеопатра. Тя го помолила и той ѝ направил услуга тогава. Пратил тайно да ѝ съобщят, че Цезар се готви да поеме за Рим по суша през Сирия и че решил да я прати заедно с децата след три дена. Когато научила това, първо помолила Цезар да ѝ позволи да извърши възлияние на гроба на Антоний. Цезар се съгласил, отнесли я, паднала заедно с жените, дето я съпровождали, на могилата и казала: «Мили мой Антоний! Наскоро те погребях с още свободни ръце, сега ти възливам вече пленница, пазена да не безчестя с вопли и удряне това робско тяло, определено за триумфа над тебе. Затова не очаквай друга почит освен възлиянието. Но и то е последно. Отвеждат Клеопатра. Живи нищо не ни разделяше. А сега има опасност в смъртта да разменим своите места. Ти, римлянинът, ще лежиш тук в Египет, а аз, нещастната, в Италия, от която ще случа място само за гроб. Но ако някой от тамошните богове има сила да ни защити (тукашните богове ни изоставиха), не ме оставяй жива мене, твоята съпруга, и не допускай чрез мене да се празнува триумф над тебе, покрий ме, погребни ме тук заедно със себе си, понеже никое от моите безбройни нещастия не ми е било тъй тежко и страшно, като това кратко време, което съм преживяла без тебе.»

85. С тия скръбни думи тя увенчала могилата, целунала я и наредила да приготвят банята. Изкъпала се, възлегнала и богато закусила. В това време дошъл от село някакъв човек с кошница. Стражите запитали какво носи. Той я отгърнал, повдигнал смокиновите листа отгоре и показал гърне. Пълно било със смокини. Удивили се на големината и красотата им и той с усмивка поканил да си вземат. Без да подозират нищо, те го пуснали. След закуската пратила на Цезар писмо, написано и запечатано преди това, отпратила всички с изключение на своите две приближени и заключила вратата.

Щом разпечатал писмото и прочел скръбните жалостни молби да бъде погребана заедно с Антоний, Цезар веднага разбрал какво се е случило. Най-напред сам се втурнал да направи нещо, после пратил хора да видят, но всичко станало невероятно бързо. Дотичали на мястото и заварили стражите в пълно неведение. Отворили портите. Облечена в царска дреха, тя лежала мъртва на златно ложе. Едната от жените, Ирада, паднала почти мъртва в краката ѝ, другата, Хармион, с последни сили, вече почти в безсъзнание, оправяла царската диадема на главата ѝ. Един от дошлите викнал гневно; «Прекрасно, Хармион!». А тя отвърнала: «Прекрасно и достойно е за потомката на такива велики царе.» Нищо повече не казала. Паднала мъртва край ложето.

86. Разказват, че с ония смокини човекът внесъл усойница. Била скрита отгоре между смокиновите листа. Тъй наредила Клеопатра. Тя искала да я ухапе неочаквано. Като махнала смокините и я видяла, рекла: «Ето те и тебе.» Оголила ръка и я приближила, за да я ухапе. Според други била затворена в гърне. Клеопатра я раздразнила с едно златно вретено и тогава тя се вдигнала и се впила в ръката ѝ. Но истината не знае никой. Говори се, че носила отрова в кухината на гребенче, а гребенчето криела в косата си. Освен това по тялото не се явил белег, нито пък каквито и да било

признаци на отравяне. А и в стаята не намерили змията. Казват, видели някакви следи на морския бряг под прозорците на тая стая. Някоя твърдят, че на ръката на Клеопатра личели две следи от ухапване, съвсем леки и едва забележими.

И Цезар повярвал вероятно на това, тъй като в триумфа му носели изображението на Клеопатра с прилепена към ръката ѝ змия. Та така, казват, станали тия събития. Макар недоволен от нейната смърт, Цезар се удивил на благородната ѝ гордост и наредил да бъде богато погребана до Антоний. По негово нареждане и жените били погребани със съответна почит.

Клеопатра починала на 39 години. Царица била 22 години и управлявала заедно с Антоний повече от 14 години. А за Антоний едни твърдят, че имал навършени 56, а други 53 години. Изображенията на Антоний били свалени, а на Клеопатра останали. Архибий, един от приятелите ѝ, платил на Цезар 2 000 таланта, за да не ги постигне съдбата на Антониевите.

87. Антоний оставил поколение седем деца от три жени. Бил убит от Цезар единствено най-възрастният, Антул. Останалите взела и отгледала заедно със своите деца Октавия. Дъщеря му Клеопатра от Клеопатра омъжила за толкова учения и образован цар Юба, а сина му Антоний от Фулвия издигнала дотам, че след Агрипа и синовете на Ливия той заемал третото място по почит пред Цезар. Октавия имала от Марцел две дъщери и един син Марцел. Него Цезар осиновил и в същото време направил зет. А едната от неговите сестри дал за жена на Агрипа. Но Марцел починал скоро след брака и не било лесно за Цезар да си избере добър зет между своите приятели. Тогава Октавия го посъветвала, че е добре Агрипа да се ожени за неговата дъщеря и да се разведе с нейната. Цезар се съгласил, съгласил се и Агрипа. Октавия отвела дъщеря си и я омъжила за Антониевия син Антоний, а Агрипа се оженил за Цезаровата дъщеря. За едната от двете дъщери на Антоний и Октавия се оженил Домиций Аенобарб. А прочутата със своята скромност и красота Антония взел за жена Друз, син на Ливия, заварен син на Цезар. От тоя брак се родили Германик и Клавдий. Клавдий управлявал по-късно след Гай, сина на Германик, който управлявал славно, но кратко време и бил убит заедно с жена си и детето си. А Агрипина имала от Аенобарб син Луций Домиций. Тя се оженила за Цезар Клавдий, който осиновил сина и го нарекъл Нерон Германик. Той управляваше по мое време, уби майка си и малко оставаше от лудост и безумие да унищожи римската държава. Та той е пето коляно, като се почне от Антоний.